

Underlagsrapport 2025:3

HEDERSFÖRTRYCK SAMT ANNAT VÅLD OCH FÖRTRYCK UNDER UTLANDSVISTELSE – SLUTREDOVISNING AV FORTSÄTTNINGSSSTUDIE

Beställd från Hanna Linell

Jämställdhetsmyndigheten publicerar flera olika typer av rapporter.
Underlagsrapporter från externa forskare eller aktörer som fungerar
som ett kunskapsunderlag är en typ av rapport.

Jämställdhetsmyndigheten

Göteborg, augusti 2025

Underlagsrapport 2025:3

Dnr: 25/00222

Har du frågor om denna publikation, kontakta:

Mikael Thörn, enhetschef

Telefon 031-392 90 26

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

Förord.....	4
Inledning.....	5
Kunskapsöversikt.....	6
Bedömningar och bedömningsstöd.....	6
Ökade insatser enligt LVU.....	8
Insatser enligt LVU för att skydda barn och unga från våld.....	8
Utreseförbud.....	10
Metod och analys	12
Resultat.....	14
Ansökningar om utreseförbud i urvalen 2022 och 2024.....	14
Tillfälligt utreseförbud.....	15
Grund för ansökan om utreseförbud.....	15
Förvaltningsrätter och kommuner	15
Förvaltningsrättens avslag.....	16
Ansökningar om utreseförbud utifrån risk för barnäktenskap 2022 och 2024	17
Akuta bedömningar och beslut inom korta tidsspann	17
Barnens uppgifter om utsatthet som den viktigaste informationskällan	19
Vårdnadshavares argumentation och parallella processer.....	22
Förvaltningsrättens bedömningar.....	25
Ansökningar utifrån annan utsatthet 2024.....	28
Utreseförbud kopplat till risker i hemmiljön	28
Initiala bedömningar och faktorer i utredningarna.....	28
Förvaltningsrättens bedömningar.....	30
Diskussion och slutsatser	33
Referenser	37

FÖRORD

Den här rapporten utgör ett underlag till Jämställdhetsmyndighetens uppdrag att kartlägga och sprida kunskap om erfarenheter av hedersförtryck och annat våld och förtryck kopplat till utlandsvistelse.

Rapporten är en uppföljande dokumentstudie av LVU-domar avseende utreseförbud som Hanna Linell, universitetslektor vid Institutionen för socialt arbete vid Stockholms universitet har gjort på uppdrag av Jämställdhetsmyndigheten. Studien visar bland annat att utvidgningen av utreseförbudet har lett till en ökning av ansökningar och att fler ansökningar leder till bifall när fler situationer omfattas. Studien visar också att många utmaningar kvarstår, exempelvis skiljer sig bedömningarna fortfarande åt mellan olika domstolar och i olika kommuner i landet. Dessa ärenden är ofta komplexa och trots att det finns positiva tendenser kvarstår arbete för att samhället på ett effektivare sätt ska kunna förebygga och förhindra att barn och unga förs bort utomlands och utsätts för hedersrelaterat våld och förtryck eller annat våld och förtryck.

De slutsatser som framförs i rapporten är rapportförfattarens egna.

Mikael Thörn
Enhetschef

INLEDNING

Under hösten 2021 fick Jämställdhetsmyndigheten i uppdrag att kartlägga och sprida kunskap om hedersförtryck samt annat våld och förtryck som personer med koppling till Sverige har erfarit under utlandsvistelse (Reg skr. A2021/02051). Inom ramen för uppdraget genomförde Stockholms universitet en domstudie som presenterades i rapporten *Hedersförtryck samt annat våld och förtryck under utlandsvistelse* (Linell & Lundberg, 2023).

Totalt identifierades 119 ärenden under 2022 där det framkom att det fanns en risk för att barn skulle föras bort från Sverige eller att de hade förts bort. Domarna som ingick rörde olika beslut enligt lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga som omedelbart omhändertagande, tillfälligt utreseförbud, utreseförbud, vård enligt 2 § och/eller 3 § LVU, umgängesbegränsning, hemlighållande av vistelseort och upphörande av vård. Domarna kom från 75 av Sveriges 290 kommuner. Sammanlagt var det 221 barn (0–17 år) som var aktuella i de 119 ärendena, i första hand flickor i tonåren. I majoriteten av ärendena lyftes förekomst av psykiskt och fysiskt våld fram och ofta pågick en parallell brottsutredning. Både vad gällde uppgifter om risk att föras ut ur Sverige och erfarenheter av våld så var det i majoriteten av ärendena ett eller flera barn som förde fram detta i domen. Inte sällan förändrades barnens utsaga under den pågående utredningen, det fanns barn som berättade mer om utsattheten men också barn som tog tillbaka en initial berättelse.

I sin slutrapportering till regeringen lyfte Jämställdhetsmyndigheten att barn får ta ett stort ansvar för sitt eget skydd och flera rekommendationer fanns kopplade till området. Det handlade om att i högre utsträckning samverka gällande bland annat riskbedömningar, att uppmärksamma syskons situation och att utveckla stödet till placerade barn både akut och på lång sikt. Mot bakgrund av de skillnader som framkommit i uppdraget i socialnämnders arbete på området så föreslogs också ett fortsatt uppdrag att utreda och kartlägga kvaliteten i de underlag som socialnämnder lämnar till förvaltningsrätt vid ansökan om insatser enligt LVU (Jämställdhetsmyndigheten, 2023).

Jämställdhetsmyndigheten fick 2024 i fortsatt uppdrag av regeringen (A2024/00844) att sprida kunskap om erfarenheter av hedersförtryck samt annat våld och förtryck kopplat till utlandsvistelse med utgångspunkt i de förslag som de redovisade till regeringen under hösten 2023 (A2022/01528). Denna rapport är en del i detta uppdrag och bygger vidare på vissa av de teman som uppmärksammades i domstudien (Linell & Lundberg, 2023). Rapporten bygger på domar som rör ansökningar om utreseförbud behandlade under 2022 och 2024. I ett urval av domarna från 2022 har också akten vid kammarrätten studerats. Det övergripande syftet är att utforska utredningsprocesser i förvaltningsrättsliga ärenden som rör risk att barn förs ut ur landet. Vissa av de teman som framkom från domstudien 2022 följs upp och av särskilt intresse är att utforska eventuella förändringar vad gäller sakförhållanden, socialtjänstens underlag och förvaltningsrättens bedömning i dessa ärenden.

KUNSKAPSÖVERSIKT

De förvaltningsrättsliga ärenden som är i fokus i den aktuella studien kan ses som tydliga undantag från den sociala barnavårdens vardagspraktik. Nedan görs en översiktlig beskrivning av olika aktuella teman utifrån dessa ärenden som enligt den tidigare genomförda domstudien ofta präglades av akuta situationer där socialtjänsten snabbt ska fatta beslut som i efterhand provas av domstolen (Linell & Lundberg, 2023). Både på kommunnivå och för domstolarna kan de också beskrivas som sällanärenden vilket i sig kan tänkas påverka bedömnings- och utredningsprocesser.

Bedömningar och bedömningsstöd

Bedömningar och beslut inom den sociala barnavården fattas ofta utifrån en osäker kunskapsbas och påverkas, enligt det som benämns Decision-making ecology (DME) av en mångfald faktorer knutna till fyra olika områden, fallspecifika faktorer (allvarsgrad, barnets inställning etc.), organisatoriska faktorer (kopplat till arbetsplatsen), externa faktorer (lagstiftning, politiska riktlinjer, resurser etc.) och faktorer förknippade med de socialarbetare som gör bedömningen (kompetens, värderingar, erfarenhet etc.). Ett antagande inom DME är att variation inom dessa områden kan göra att också likartade ärenden bedöms olika (Fluke et al., 2016).

De flesta bedömningar och beslut i den sociala barnavården fattas enligt Socialtjänstlagen (SoL). Till stöd för bedömnings- och utredningspraktiken finns BBIC (Barns behov i centrum) som är ett standardiserat dokumentationssystem för utredning, planering och uppföljning inom social barnavård avseende barn och unga i åldrarna 0–20 år. BBIC utvecklades av Socialstyrelsen och har nu implementerats i alla landets kommuner. I de fall en utredning startar som följd av en orosanmälan angående ett barn är det första momentet för socialtjänsten att genast göra en bedömning av om barnet är i behov av omedelbart skydd (SoL 20 kap. 1§), en så kallad skyddsbedömning. Bedömningen ska göras samma dag som anmälan inkom eller senast dagen efter om anmälan inkom sent på dagen (Socialstyrelsen, 2023a). I de fall socialtjänsten får kännedom om en vuxen eller ett barn som utsatts för våld ska också risken för fortsatt våld bedömas. I dessa fall ges rådet att använda standardiserade bedömningsinstrument (HSLF-FS 2022:39). På området har bland annat bedömningsstödet iRiSk, risk- och skyddsintervjuer för våldsutsatta barn tagits fram. Det är ett forskningsbaserat strukturerat stöd för professionella bedömningar av våld i nära relationer och barnmisshandel som utvecklats av en forskargrupp på uppdrag av Socialstyrelsen (Wollter & Eriksson, 2025). Modellen är uppbyggd för att stödja handläggare vid informationsinsamling, genomförande av fördjupande risk- och skyddsintervjuer med våldsutsatta respektive våldsutövande föräldrar och barn 5–17 år, samt vid analys och riskbedömning utgående från fem riskområden: våldets farlighet, barnets agerande, barnets perspektiv, utvecklingsrisker samt akut risk och behov av omedelbara insatser. Då det gäller bedömningar i förhållande till hedersrelaterat våld finns det standardiserade bedömningsinstrumentet Patriark (Kropp et al, 2013). Socialstyrelsen har också nyligen utvecklat bedömningsstödet Heva för utredningar av barn mellan 12 och 17 år som är, eller kan vara, utsatta för hedersrelaterat våld och förtryck (Socialstyrelsen, 2025).

Tidigare studier visar att det i en svensk kontext saknas bedömningsstöd för socialtjänstens mer akuta bedömnings- och utredningsarbete i förhållande till barn. Strukturen för BBIC kan ses som anpassad utifrån att socialtjänstens informationsinsamling och beslut sker över den tid på fyra månader, med möjlighet till förlängning, som en utredning kan pågå. Stöd för bedömningar i mer akuta situationer är inte något som tydligt synliggörs i BBIC-strukturen. Dessa bedömningar har lyfts som särskilt utmanande då de ofta görs utifrån bristande information, under ett begränsat tidsspann och ofta med starka närvarande emotioner bland de inblandade parterna (Storhaug, 2023). En utveckling av iRISK har nyligen genomförts för att stötta professionella i bedömningar av skyddsbehov för våldsutsatta i akuta skeenden (Wollter & Eriksson, 2025). Då det gäller mer akuta bedömningar i förhållande till hedersrelaterat våld och förtryck har behov av att utveckla ett stöd lyfts av yrkesverksamma. Bedömningsstöd som Patriark och Heva har av yrkesverksamma lyfts som omfattande och mindre användbara i akuta situationer (SOU 2025:38; Vård- och omsorgsanalys, 2023).

Att barn själva berättar om våld och söker skydd är en vanligt förekommande utlösande faktor i ärenden som resulterar i akuta bedömningar om att placera barn utanför hemmet. Det var också ett tydligt resultat i den tidigare genomförda domstudien rörande barn i risk att föras ut ur landet (Linell & Lundberg, 2023) och har också lyfts som en avgörande faktor i ärenden som rör beslut enligt LVU för unga som omhändertas till följd av brister i hemmiljön (Linell, 2017). Liknande resultat framkommer i en norsk aktstudie rörande akuta beslut att placera barn utanför hemmet, av studien framkom att barnets egen utsaga om våld och upplevelse av behov av skydd ofta kunde ses som en utlösande faktor, särskilt gällde det för äldre barn och barn med minoritetsbakgrund (Gresdahl et al., 2023). I en norsk intervjustudie om beslut kring akuta placeringar för barn framkom att fallspecifika faktorer, som att barn hade utsatts för våld, att barn själva uppgav att de hade behov av att placeras och hur föräldrar förhöll sig till situationen ofta lyftes av de professionella som avgörande för deras bedömningar (Storhaug, 2023). Om behovet av skydd också bekräftades av någon i familjens nätverk var även det en viktig faktor för beslutet att placera barn utanför hemmet. Även om akuta bedömningar ofta lyfts som utmanande kan det också finnas ökade möjligheter i förhållande till stöd och skydd i dessa ärenden. Både informationsinhämtning och förändringsprocesser har lyfts i samband med det så kallade ”möjlighetsfönstret” som en akut kris kan öppna upp för, särskilt i ärenden som rör våldsutsatthet (se ex Wollter & Eriksson, 2025; Brännvall & Ekström, 2023).

Trots att skyddsbedömningar ska genomföras i samband med alla anmälningar som inkommer till socialtjänsten är det en praktik som i låg utsträckning utforskats i en svensk kontext. I en granskning genomförd av IVO i tio kommuner framkom brister i över hälften av de granskade kommunerna i dokumentation kring skyddsbedömningar. Det gjorde det svårt att utläsa om och hur en skyddsbedömning gjorts vid anmälningstillfället och av vem (IVO, 2017). I en studie som uteslutande avsåg socialtjänstens utredningar av kriminaliserat våld mot barn i tre kommuner framkom att barnen i den omedelbara skyddsbedömningen i låg grad bedömdes vara i behov av akut skydd (4,5 procent) och få barn placerades initialt utanför hemmet (van Ufford et al., 2022). Studien visade också att ytterst få barn (7,6 procent) hördes i samband med den omedelbara skyddsbedömningen trots att det ofta var barnets uppgifter om våld som lett till orosanmälan. Tidigare studier visar att socialtjänstens bedömning av risk i utredningar som rör våldsutsatthet i

huvudsak baseras på utredningen enligt BBIC medan tillgängliga bedömningsstöd som FREDa, Patriark och iRISK används i få ärenden (Persdotter et al., 2024).

Ökade insatser enligt LVU

Det är kommunens socialnämnd som initierar en ansökan om vård enligt LVU hos förvaltningsrätten. Förvaltningsrätten bedömer socialtjänstens argumentation och underlag i nämndens ansökan och, i de fall det handlar om omedelbara och tillfälliga insatser, redan fattade beslut av socialtjänsten. I samband med ansökan sker också i de flesta fall en muntlig förhandling. Förvaltningsrätten gör sedan en bedömning av om ansökan ska beviljas eller avslås. Utöver domstolen har också barnets och vårdnadshavares offentliga biträden en viktig roll i den förvaltningsrättsliga processen. Tidigare studier har visat på en osäkerhet inom socialtjänsten i förhållande till tvångsvårdspraktiken och att tillgängligt bedömningsstöd som BBIC inte är anpassat utifrån den förvaltningsrättsliga processen och logiken (Ponnert, 2024).

Även om de flesta insatser för barn är beslutade enligt SoL syns en tydlig ökning av insatser enligt LVU under senare år. Sedan 2018 har heldygnsinsatser enligt LVU ökat med 28 procent och under 2023 var 10 564 barn och unga aktuella för denna vårdform. Av dessa var majoriteten, 8060 barn, placerade utifrån brister i hemmiljön, 2 § LVU (Socialstyrelsen, 2024, bilaga tabell 2b). Av aktuell statistik från Socialstyrelsen framgår att unga omhändertas nästintill lika ofta som följd av brister i hemmiljön som till följd av deras eget beteende 3 § LVU. Totalt var 631 ungdomar mellan 13–17 år aktuella för en ansökan om vård enligt 2 § LVU under 2023, av dessa var 399 flickor och 232 pojkar. Samma år var 717 ungdomar aktuella för vård enligt 3 § LVU, av dessa var 225 flickor och 492 pojkar (Socialstyrelsen, 2024, bilaga tabell 2b).

Under år 2024 avgjordes 5848 mål enligt LVU vid landets 12 förvaltningsrätter. Det är stora skillnader i ärendemängd mellan förvaltningsrätterna, från 133 avgjorda mål i Umeå till 1014 i Stockholm under 2024 (Domstolsverket, 2025). Statistik visar att de flesta placeringar enligt LVU startar som omedelbara omhändertaganden enligt 6 § LVU utifrån att behovet av skydd för barnet bedöms som akut av socialtjänsten. För att socialtjänsten ska kunna fatta ett beslut om omedelbart omhändertagande krävs att det är sannolikt att den unge behöver beredas vård enligt 2 § och/eller 3 § LVU. Under 2023 så omhändertogs 2474 barn omedelbart enligt 6 § LVU, för majoriteten, 1650, var grunden för vård brister i hemmiljön (2 § LVU). (Socialstyrelsen 2024, tabell 3a). Beslut om omedelbart omhändertagande fattas av socialnämnden och om det behöver fattas med kort varsel, och nämndens beslut inte kan avvaktas, har nämndens ordförande rätt att fatta beslutet. Ett omedelbart omhändertagande hanteras under en mycket kort tidsperiod och där socialtjänstens akuta bedömning och underlag prövas i efterhand av rätten. Beslutet och tillhörande handlingar ska underställas förvaltningsrätten inom en vecka från den dag då beslutet fattades och förvaltningsrätten ska pröva beslutet så snart det kan ske. Om det inte finns synnerliga hinder, ska prövningen ske inom en vecka från den dag då beslutet och handlingarna kom in till rätten (Socialstyrelsen, 2023b).

Insatser enligt LVU för att skydda barn och unga från våld

Utöver att ärenden enligt LVU kan ses som utmanande för socialtjänsten utifrån den förvaltningsrättsliga processen med korta tidsspann och akuta bedömningar handlar det ofta också om komplicerade problembilder i familjerna som ska bedömas och utredas.

Tidigare studier visar exempelvis att olika former av våld mot barn är vanligt förekommande i ansökningar om LVU. I dessa ärenden behöver akuta avvägningar kring polis-anmälan göras och ofta pågår kanske redan en parallell förundersökningsprocess.

I en avhandling från 2017 ingick en totalstudie av alla ansökningar om vård enligt 2 § LVU vid landets förvaltningsrätter under ett år för pojkar och flickor mellan 13–17 år (Linell, 2017). Under det år, 2009, som granskades var det 196 ungdomar som var aktuella för en ansökan om vård enligt 2 § LVU vilket kan jämföras med det betydligt högre antalet 2023 då 631 ungdomar mellan 13–17 år var aktuella för vård. För ungdomarna som var aktuella 2009 framkom uppgifter om våldsutsatthet för 70 procent. Det var fler flickor än pojkar som beskrevs som våldsutsatta, flickor beskrevs också i högre utsträckning som utsatta för sexuella övergrepp och våld kopplat till oskuldsn timer, heder och äktenskap. Totalt 23 procent av de unga som var aktuella för en ansökan kategoriserades som utsatta för hedersrelaterat våld och förtryck (46 av de 196 ungdomarna). I denna grupp beskrevs tidigare erfarenheter av att ha förts ut ur landet och där utsatts för exempelvis tvångsäktenskap, eller att de varit på väg att föras ut ur landet under pågående vård, men att resan stoppats. Flera unga förde också fram en stark rädsla för att föras ut ur landet om inte vården enligt LVU fastställdes.

I en studie med särskilt fokus på omedelbara omhändertaganden analyserades domar enligt 6 § och 2 § LVU från tre förvaltningsrätter under 2017 (Lundström & Sallnäs, 2019). Totalt ingick 293 barn, 0–17 år. I urvalet fanns något fler flickor, 56,5 procent och ungdomar utgjorde ungefär en fjärdedel. Vanligast var fysiskt våld som framkom för 39,8 procent, för 37 procent framkom bevittnat våld, för 30,8 procent framkom psykiskt våld och för 4,7 procent sexuella övergrepp. För 14,2 procent av barnen framkom hedersrelaterat våld, dessa ärenden rörde i hög utsträckning flickor i tonåren. För 30,8 procent framkom missbruksproblem hos vårdnadshavare och för 28,9 procent allvarliga psykiska problem eller kognitiv funktionsnedsättning.

I delbetänkandet från *Utredningen om stärkt barnrättsperspektiv i LVU* (SOU 2025:38) genomfördes en kartläggning som omfattade samtliga domar från förvaltningsrätterna från 2023 och som rörde vård enligt 2 § LVU för barn i en hederskontext. Totalt framkom i denna kartläggning 97 domar avseende 137 barn vilket visar på en ökning av ärenden som rör hedersrelaterat våld vid förvaltningsrätten (jmf Linell, 2017). I majoriteten av ärendena, 80 procent, hade barnet utsatts för fysiskt våld, vid sidan av psykiskt våld. Sexuellt våld framkom i lägre utsträckning. I de flesta fall hade rätten bara haft barnets egna uppgifter om våld och andra missförhållanden att utgå ifrån även om det i vissa domar framkom uppgifter också från andra som skolpersonal, vänner eller syskon. Majoriteten av ansökningarna beviljades (86 bifall och 11 avslag). I utredningen lyftes att ett bärande argument i de ärenden som avslogs var att barnet tagit tillbaka tidigare lämnade uppgifter om våld (SOU 2025:38).

Av studierna ovan framkommer att hedersrelaterat våld kan ses som relativt vanligt förekommande i kartläggningar av LVU-ärenden, särskilt i urval som rör äldre flickor. Samtidigt lyfts det som en sällan förekommande problematik på kommunnivå då anmälningar och utredningar granskats (se ex Persdotter et al, 2024; Kassman et al., 2023). Ett antagande som kan göras är socialtjänsten i de ärenden som aktualiseras i hög grad bedömer att det finns ett behov av skydd utanför hemmet (och med stöd av LVU) för barnet. I en utredning, avseende hanteringen av brottet grov fridskränkning av barn, som genomfördes av BRÅ lyftes resonemang i linje med detta. I det urval av anmälningar

från 2019 som ingick i kartläggningen så placerades 40 procent av alla barn i de 361 granskade ärendena utanför hemmet (Brå, 2023). De flesta placeringar skedde enligt SoL och det var inte mer än en tiondel av alla anmälningar om grov fridskränkning mot barn som ledde till ett beslut att placera barnet enligt LVU. Knappt tio procent av de 361 anmälda brotten kategoriserades som hedersrelaterade, de flesta fall handlade om flickor, 13–17 år. Bland denna grupp bedömdes behov av placering utanför hemmet för en högre andel, för 84 procent beslutade socialtjänsten mycket snabbt att barnet skulle placeras utanför hemmet och för 38 procent placerades barnet enligt LVU (BRÅ, 2023). Av granskningen framkom att placeringarna för alla barn, oavsett SoL eller LVU, ofta pågick under en begränsad tid och att det vanliga var att barnen ganska snart återvände hem, ofta då de själva tagit tillbaka tidigare lämnade uppgifter om våldsutsatthet. Vilka övriga insatser som socialtjänsten vidtog dokumenterades inte systematiskt i ärendet och inte heller vilken situation barnet befann sig i när ärendet avslutas vilket gjorde det svårt att värdera om socialtjänsten i tillräcklig utsträckning skyddade barnen (Brå, 2023).

Liknande tendenser finns i bedömningar för vuxna. Av SKR:s kartläggning av insatser till våldsutsatta vuxna i 34 kommuner framkom att hedersrelaterat våld bedömdes förekomma i tio procent av ärendena (SKR, 2024). Av de som bedömdes som utsatta för hedersrelaterat våld var en större andel yngre personer, 18–24 år, våldet kategoriserades ofta som grovt och de beviljades mer stödinsatser än andra våldsutsatta, för 46 procent beviljades skyddat boende.

Utreseförbud

Den 1 juli 2020 infördes bestämmelser om utreseförbud i LVU i syfte att skydda barn från att föras utomlands i syfte att ingå äktenskap eller äktenskapsliknande förbindelse och flickor från att könsstympas. I uppdraget att utreda en utvidgning av utreseförbudet gjordes en översiktlig genomgång av praxis sedan utreseförbudet infördes (Ds 2022:9). För år 2020 hittades 15 domar från förvaltningsrätterna som rörde ansökningar om utreseförbud (31 a § LVU). För år 2021 rörde det sig om 22 domar. Ansökningar om utreseförbud gjordes för totalt 43 barn under de två åren. Nästintill alla ärenden rörde flickor och risk för äktenskap. Ansökningar som handlade om risk för könsstympning var ovanligare. Av genomgången framkom en tendens till att fler ansökningar aktualiserades i anslutning till skolledighet. I uppdraget att utreda en utvidgning av utreseförbudet (Ds 2022:9) så betonades att utreseförbud kan beslutas oberoende av om förutsättningarna för vård enligt 2 eller 3 § LVU är uppfyllda eller inte. Avsikten är inte att utreseförbud ska ersätta ett beslut om vård. I stället kan utreseförbudet komplettera vården och skydda barnet exempelvis i sådana fall där barnet trots socialtjänstens åtgärder avviker från det hem som barnet är placerat i eller själv tar kontakt med familj eller släktingar. Det betonades också att ett utreseförbud i vissa fall kan leda till att hotbilden mot ett barn som lever i en hederskontext förstärks.

Av domstudien framkom ett 40-tal domar som rörde ansökan om utreseförbud eller tillfälligt utreseförbud under 2022 (Linell & Lundberg, 2023). Av rapporten framkom att socialtjänsten ansökte om tillfälligt utreseförbud för barn vars utsatthet inte var tydligt kopplad till en påtaglig risk för att föras bort i syfte att giftas bort eller könsstympas. I dessa fall avslogs ansökan på denna grund trots att risken för bortförande sågs som påtaglig. I flera av ärendena som rörde utreseförbud gjordes också en ansökan för barn som redan var försvunna. I vissa av dessa ärenden hade barnen tidigare varit i placering enligt

LVU utifrån risker i linje med utreseförbudet, men en ansökan gjordes först efter att barnen försvunnit för att förebygga ett bortförande om barnen fortfarande skulle befinna sig i Sverige. I ärenden där det kunde konstateras att barnet redan befann sig i utlandet avslogs ansökan utifrån det förhållandet. Det fanns också ärenden där barn lämnat landet trots ett pågående utreseförbud.

Den 1 juni 2024 utvidgades utreseförbudet i LVU, av 31 a § LVU framgår nu att ett utreseförbud ska meddelas för ett barn, om det finns en påtaglig risk för att barnet förs utomlands eller lämnar Sverige, och barnets hälsa eller utveckling skadas under utlandsvistelsen (prop. 2023/24:72). Bestämmelsens kriterier motsvarar kriterierna för att besluta om vård enligt 2 § och/eller 3 § LVU med den skillnaden att det är riskerna i boendemiljön under en utlandsvistelse som ska bedömas i stället för riskerna i hemmet när det gäller brister i omsorgen och motsvarande vad gäller eget beteende (prop. 2023/24:72). Vid sidan av risken för könsstympning och barnäktenskap kan det exempelvis förekomma en påtaglig risk för att ett barn förs utomlands i syfte att barnet ska bli föremål för uppfostringsresa, omvändelseförsök, undanhållande från sociala myndigheter, vissa undanhållanden från en förälder samt resor till terroristorganisationer och konfliktområden.

Kravet på påtaglig risk för att föras utomlands eller lämna Sverige i de syften som anges i bestämmelsen innebär att det måste finnas konkreta omständigheter som talar för att barnet kan komma att föras utomlands eller lämna Sverige samt för att barnets hälsa och utveckling kan skadas under utlandsvistelsen. För ett utreseförbud krävs att det finns uppgifter med viss konkretion, till exempel från barnet själv eller från dennes familj, som talar för att barnet kan ta skada vid en utlandsvistelse. I varje enskilt fall bör en helhetsbedömning göras av de uppgifter som har kommit fram (prop. 2023/24:72). Av 1 § femte stycket LVU framgår också att vad som är bäst för barnet ska vara avgörande vid beslut enligt lagen. Liksom förfarandet vad gäller omedelbara omhändertaganden så kan socialnämnden, i brådskande fall, fatta beslut om tillfälligt utreseförbud. Beslutet ska skickas till förvaltningsrätten inom en vecka och kan sedan fastställas eller upphöra.

Sedan 2023 förs statistik av Domstolsverket över avgjorda mål som rör utreseförbud och tillfälligt utreseförbud. Under 2023 avgjordes totalt 49 mål vid de 12 förvaltningsdomstolarna, under 2024 sågs en tydlig ökning då 128 mål avgjordes. Hittills under 2025 har 114 mål avgjorts¹ vilket visar på en fortsatt ökning.

¹ Enligt statistik från Domstolsverket 2025-06-02.

METOD OCH ANALYS

Rapporten bygger i första hand på analys av domar vid förvaltningsrätten som rör ansökningar om utreseförbud, materialet presenteras översiktligt nedan. Dels ingår alla ärenden från den tidigare domstudien som rör en ansökan om utreseförbud². Dels har nya domar beslutade under 2024 inhämtats via rättsdatabasen JUNO. Sökord var; utreseförbud, filtrering; årtal (2024), praxis och sortering; äldsta/nyaste.

Inhämtning av domar gjordes vid flera tillfällen, den senaste sökningen den 13 januari 2025 resulterade i 178 träffar. Träffarna granskades och de som inte tydligt rörde en ansökan om utreseförbud rensades bort. Det kunde exempelvis handla om fall där utreseförbud nämndes kopplat till ett juridiskt resonemang i en dom som rör ett annat beslut enligt LVU. Liksom betonades i den tidigare genomförda domstudien (Linell & Lundberg, 2023) ska studien av domar avgjorda 2024 inte ses som en totalstudie. Relevanta ärenden kan exempelvis ha missats då de inte registrerats i den aktuella databasen, något som också uppmärksammades i den genomgång av praxis som gjordes i uppdraget att utreda en utvidgning av utreseförbudet (Ds 2022:9). I ett mindre antal ärenden på kammarrättsnivå framkommer exempelvis tidigare beslut om utreseförbud i förvaltningsrätten som inte hittats genom databassökningen vilket tyder på ett visst bortfall. I resultatredovisningen är det domen vid förvaltningsrätten som analyserats medan eventuella överklagande till kammarrätten i vissa fall ingick i datainsamlingen men inte finns presenterade i resultatredovisningen. I datainsamlingen förekom också ett antal ärenden som rörde tillfälligt utreseförbud och som nämns översiktligt i resultatredovisningen. Domarna som rör utreseförbud är relativt kortfattade, runt 10 sidor och beskriver nämndens framställning av situationen, de olika parternas inställning och yttranden, samt förvaltningsrättens bedömning och beslut. I flera fall behandlas både vård enligt LVU eller enligt lagen om placering av barn i skyddat boende (LSB) och utreseförbud i samma dom. Dessa domar är av förklarliga skäl ofta längre utifrån mer utförliga beskrivningar av barnets situation och då förvaltningsrättens bedömning rör fler bestämmelser.

I den aktuella studien har också akter från 19 av de totalt 119 ärendena som avgjordes under 2022 begärts in och erhållits i PDF-fil via kammarrätten. Alla akter som begärts in tillhör samma kammarrätt (en av landets fyra kammarrätter) och ärendena kommer från 17 olika kommuner/stadsdelar och rör totalt 28 barn. Ärendena i aktstudien kommer från olika kommuner och rör överklagande av olika beslut enligt LVU och möjliggjorde utökad kunskap kring de olika parternas yttranden och processen över tid i dessa ofta akuta och komplicerade ärenden. Urvalet kan dock ses som litet i förhållande till antal ärenden i den tidigare domstudien och också i förhållande till domar under 2024. Resultatredovisningen bygger på domarna vid förvaltningsrätten medan akterna möjliggjorde viss fördjupad kunskap kring socialtjänstens utredningsprocess, underlag samt den förvaltningsrättsliga processen.

Studien bygger på kvantitativ och kvalitativ innehållsanalys. Alla domar i ärendena från 2022 och 2024 lästes kronologiskt och för varje ärende gjordes ett formulär med

² Se Linell & Lundberg, 2023 för ytterligare information kring sökstrategi och metoddiskussion vad gäller domarna från 2022.

fokus på insamling av kvantitativ data. Domarna och akterna analyserades också kvalitativt först genom den kronologiska genomläsningen och sedan genom meningskoncentrering av olika teman som framkom. I den kvalitativa analysen var fokus på teman som sakförhållanden, socialtjänstens underlag och faktorer aktuella under utredningsprocessen, yttranden från parterna och förvaltningsrättens bedömning. I analysen fanns också fokus på jämförelser mellan ansökningar i urvalen från 2022 och 2024. Efter en första genomläsning och kategorisering av alla domar analyserades de domar som rörde påtaglig risk för äktenskap de två åren för sig och sedan de som rörde andra risker kopplade till bortförande efter utvidgningen. Presentationen av resultaten följer också denna uppdelning och tyngdpunkten ligger på underlag och bedömningar i förhållande till risk att föras utomlands i syfte att ingå äktenskap.

Studien har genomgått forskningsetisk prövning (Dnr 2024-03224-02, 2022-03385-01). Även om de analyserade domarna är offentligt material så återges inte målnummer i rapporten då utdrag återges. Vid överväganden av val av utdrag har fokus varit på teman som är mer generella och lika i materialet snarare än att visa på specifika situationer. I vissa fall har också uppgifter tagits bort eller ändrats i syfte att öka anonymisering. I resultatredovisningen har i första hand utdrag från domar från 2024 återgetts för att möjliggöra en aktuell bild av sakförhållanden, underlag och bedömningar.

En tydlig begränsning vad gäller faktorer kopplade till socialtjänstens underlag är att materialet i huvudsak utgörs av domar och där socialtjänstens underlag beskrivs kortfattat i domen och också mer indirekt utifrån parternas yttranden. I ett mindre urval har underlag och yttranden i den sekretessbelagda akten vid en kammarrätt analyserats. Att studera socialtjänstens akter eller ytterligare underlag vid fler domstolar hade troligtvis lett till mer djupgående kunskap men var inte möjligt att genomföra utifrån tidsramarna för projektet. På samma sätt hade en intervjustudie med yrkesverksamma kring bedömningar i dessa ärenden kunnat ge viktig kunskap. Här hade särskilt intervjuer med yrkesverksamma vid förvaltningsrätten varit intressant då deras syn på socialtjänstens underlag och deras bedömningar i ärenden som rör LVU generellt och utreseförbud specifikt är något som i låg utsträckning har utforskats. Detta är något som kan ses som ett viktigt område att gå vidare med. En styrka i det valda upplägget är det bredare perspektivet där utredningsprocesser och bedömningar från flera olika kommuner och domstolar i landet kunnat analyseras. I rapporten är fokus på socialtjänstens ansökningar till förvaltningsrätten och det är inte en rättslig analys av förvaltningsrättens bedömningar som görs. Det är inte heller fokus på överklagandeprocessen och bedömningar vid kammarrätten. Att studera domar synliggör dock förvaltningsrättens perspektiv på socialtjänstens underlag och kan utifrån det ge viktig kunskap i förhållande till hanteringen av dessa ärenden. I de ansökningar som getts bifall kan ett antagande vara att underlaget setts som "tillräckligt" av rätten och möjliggör också analys av vilka faktorer som förvaltningsrätten lyfter fram som viktiga för att kunna bedöma situationen. I de fall som avslås har ofta förvaltningsrätten resonemang kring socialtjänstens underlag i de fall det är faktorer kopplade till detta som bidragit till avslaget.

RESULTAT

I det följande presenteras resultatet först med fokus på den kvantitativa beskrivningen av domar vid förvaltningsrätten som rör ansökningar om utreseförbud (31 a § LVU) i urvalen 2022 och 2024. Sedan presenteras den kvalitativa innehållsanalysen uppdelat på utreseförbud för att skydda barn mot äktenskap och barn som är aktuella på grund av andra risker.

Ansökningar om utreseförbud i urvalen 2022 och 2024

Totalt ingår 84 domar som rör ansökningar om utreseförbud (31 a § LVU) i studien. I urvalet från domstudien för år 2022 ingår 26 domar och för urvalet för år 2024 rör det sig om fler ansökningar, 58 domar. Utifrån tidigare förbehåll vad gäller att de två urvalsåren inte ska ses som säker data för det totala antalet ansökningar under de två åren så visar det dock att med liknande sökstrategi så framkom betydligt fler ansökningar vid sökningen för år 2024. Samtidigt är det betydligt färre ärenden än den statistik som förs av domstolsverket där 128 mål avgjordes under 2024. Domstolsverkets statistik inkluderar dock också mål om tillfälliga utreseförbud.

I tabellen nedan framkommer antal barn som är aktuella i domarna och utfallet i förvaltningsrättens prövning av de ansökningar som rör utreseförbud (31 a § LVU) de två urvalsåren.

Tabell 1.1 Domar från förvaltningsrätterna i urval 2022 och 2024

Antal berörda barn (flickor/pojkar) och utfall (flickor/pojkar)

Urvalsår	Antal barn	Flickor	Pojkar
2022	34	30	4
bifall	17	17	0
avslag	17	13	4
2024	89	65	24
bifall	72	52	20
avslag	17	13	4
Båda urvalsåren	123	95	28
bifall	89	69	20
avslag	34	26	8

Totalt är det 123 barn, 95 flickor och 28 pojkar, som är aktuella för en ansökan under de två urvalsåren. Även om jämförelser som tidigare nämnts ska göras med försiktighet så kan en tendens ses att socialtjänsten ansöker om utreseförbud för fler barn sedan lagstiftningen infördes och särskilt kan en ökning ses efter utvidgningen av utreseförbudet. I uppdraget att utreda en utvidgning av utreseförbudet gjordes en översiktlig genomgång av praxis (Ds 2022:9). Den visade att en ansökan om utreseförbud gjordes för totalt 43 barn under åren 2020 och 2021. Nästintill alla ärenden rörde då flickor (42 flickor och en pojke). I den aktuella studien gjordes en ansökan för 30 flickor och fyra pojkar i urvalet år 2022. I urvalet för 2024 ses fortfarande att ansökningar i första hand görs för

flickor, 65, men det är betydligt fler pojkar, 24, som är aktuella för en ansökan, vilket skulle kunna förstås mot bakgrund av utvidgningen.

Tillfälligt utreseförbud

Utöver de 26 domarna om en ansökan om utreseförbud i urvalet från 2022 så förekom en ansökan om tillfälligt utreseförbud i 16 domar. I sökningen för år 2024 så förekom färre ansökningar om tillfälligt utreseförbud, 13 domar. Dessa totalt 29 domar rör barn som inte ingår i tabellen ovan då en senare inkommen ansökan om utreseförbud för dem inte hittats i databassökningen. I den aktuella studien har domar som rör tillfälligt utreseförbud inte analyserats närmre. Men det framkommer att det i domarna från 2022 görs en ansökan för fem barn som är avvikna³ och att det 2024 görs en ansökan om tillfälligt utreseförbud för fem barn som är avvikna.

Grund för ansökan om utreseförbud

Under 2022 och fram till 1 juni 2024 så täckte lagstiftningen enbart påtaglig risk för äktenskap eller könsstympning av flickor. Nedan presenteras grund för ansökan de två urvalsåren i tabell.

Tabell 1.2 Domar från förvaltningsrätterna i urval 2022 och 2024

Grund för ansökan om utreseförbud (antal barn)

Urvalsår	Äktenskap	Könsstympning	Annat
2022	34	-	-
flickor	30	-	-
pojkar	4	-	-
2024	38	2	49
flickor	36	2	27
pojkar	2	-	22
Båda urvalsåren	72	2	49
flickor	66	2	27
pojkar	6	-	22

I alla ansökningar om utreseförbud för de 34 barn som ingick i urvalsår 2022 så var grunden påtaglig risk för äktenskap eller äktenskapsliknande förbindelse. Under urvalsår 2024 så gjordes en ansökan för ungefär lika många barn på den grunden, 38 barn. Under 2024 gjordes också en ansökan för två barn utifrån risk för könsstympning och för 49 barn utifrån andra förhållanden i enlighet med den utvidgade lagstiftningen. Liksom i tidigare kartläggningar (se exempelvis Jämställdhetsmyndigheten, 2025) så uppmärksammades risk för äktenskap i första hand för flickor, av de 72 barnen där påtaglig risk för äktenskap i utlandet fördes fram av socialtjänsten var 66 flickor.

Förvaltningsrätter och kommuner

Nedan presenteras fördelningen av domar på de olika förvaltningsrätterna i tabell.

³ Barnen i dessa ärenden uppges i vissa fall ha försvunnit och inte kunnat lokaliseras alls av myndigheter. I andra fall framkommer att socialtjänst eller ombud haft någon form av kontakt med barn och/eller vårdnadshavare men det kan fortsatt vara oklart var barnen befinner sig.

Tabell 1.3 Ärenden uppdelat på förvaltningsrätt i urval 2022 och 2024

Antal domar (antal olika kommuner som ansökt)

Förvaltningsrätt	2022	2024	Totalt
Stockholm	5 (3)	7 (7)	12
Göteborg	6 (5)	13 (9)	19
Malmö	4 (4)	15 (6)	19
Uppsala	-	6 (4)	6
Luleå	-	1 (1)	1
Karlstad	1 (1)	2 (2)	3
Växjö	2 (2)	3 (2)	5
Linköping	2 (2)	3 (3)	5
Umeå	-	2 (2)	2
Falun	2 (2)	4 (3)	6
Härnösand	-	2 (2)	2
Jönköping	4 (4)	-	4
Totalt	26 (23)	58 (41)	84

Av tabellen framkommer att ansökningar om utreseförbud har varit aktuella på alla de 12 förvaltningsrätterna i landet under de två analyserade åren. Fördelat på vardera domstol är det mycket få domar som behandlats. Det är också skillnader i inkomna ansökningar om utreseförbud, både mellan åren och mellan de olika domstolarna. Utifrån urvalsmetoden i denna studie ska generella tolkningar, som tidigare nämnts, göras med försiktighet. Tidigare kartläggningar (SOU 2025:38; Ds 2022:9) har dock lyft liknande skillnader vad gäller kommunernas ansökningar enligt LVU. Fördelat på kommunnivå kommer de 26 ansökningarna under 2022 från 23 olika kommuner. De 58 ansökningarna under 2024 kommer från 41 olika kommuner vilket visar på en ökning av ansökningar mellan de två åren också på kommunnivå. Att dessa ärenden kan ses som sällanärenden både på kommun- och domstolsnivå är dock uppenbart. Detta är viktigt utifrån den begränsade erfarenhet som finns upparbetad att bedöma risker i dessa komplexa ärenden.

Förvaltningsrättens avslag

Tidigare kartläggningar visar att det är vanligt att förvaltningsrätten går på socialtjänstens linje och beviljar ansökningar som rör beslut enligt LVU (se ex SOU 2025:38). Resultatet i denna kartläggning av ansökningar som rör utreseförbud visar på en stor andel avslag. I urvalet från 2022 så avslår förvaltningsrätten socialtjänstens ansökan för hälften av barnen medan det i urvalet för 2024 är en mindre andel avslag, där ansökan avslås för 19 procent av barnen. I urvalet för 2022 så finns 13 domar där en ansökan om utreseförbud avslås för totalt 17 barn. I urvalet för 2024 så finns 11 domar där en ansökan om utreseförbud avslås för totalt 17 barn. Ansökningarna som avslås de två åren kommer från 21 olika kommuner. Att en ansökan avslås av förvaltningsrätten skulle kunna få betydelse på kommunnivå avseende benägenhet att ansöka igen.

Majoriteten av avslagen rör ansökningar om utreseförbud för barn som riskerar att utsättas för barnäktenskap. Som framkommit tidigare rörde alla ansökningar för de 34

barnen under urvalsåret 2022 denna grund varav hälften av dem avslogs (för 17 barn). För de 38 barn där en ansökan gjordes utifrån påtaglig risk för barnäktenskap under 2024 var andelen avslag på denna grund 18,4 procent (för 7 barn) vilket är mindre än 2022. För de 51 barn 2024 där en ansökan gjordes utifrån andra förhållanden var det en motsvarande andel avslag, 19,6 procent (för 10 barn).

Att en ansökan om utreseförbud avslås ska dock inte förstås som att förvaltningsrätten inte bedömer att barn är i behov av skydd. I majoriteten av ärendena där ansökan om utreseförbud avslås är barn redan sedan tidigare beviljade skydd utifrån LVU eller beviljas skydd i den aktuella ansökan.

Ansökningar om utreseförbud utifrån risk för barnäktenskap 2022 och 2024

Som framkommit tidigare så handlar majoriteten av de analyserade domarna om att socialtjänsten bedömt att det finns en påtaglig risk för att ett barn ska utsättas för äktenskap. I det följande avsnittet presenteras en analys av dessa ärenden med fokus på processer som framkommer kopplat till socialtjänstens bedömningar och utredningar. Också förvaltningsrättens resonemang i förhållande till socialtjänstens underlag, parternas yttranden och bedömning av risk lyfts fram.

Totalt görs en ansökan utifrån en risk för bortförande i syftet att barnet ska ingå äktenskap för 72 barn de aktuella åren, av dessa beviljas utreseförbudet för 48 barn och för 24 barn avslås ansökan. I linje med tidigare forskning rör dessa ärenden i första hand flickor. Av de 72 barn där påtaglig risk för äktenskap i utlandet förs fram av socialtjänsten var 66 flickor och sex pojkar. Majoriteten av barnen är i tonåren, men 16 av barnen är 12 år eller yngre. För de 24 barn där en ansökan utifrån risk för äktenskap avslås kan ålder ses som en viktig faktor, medelåldern för dessa barn är 12 år. Det yngsta barnet som socialtjänsten gör en ansökan för är en pojke som är 2 år och där ansökan avslås då risken inte bedöms som påtaglig av förvaltningsrätten. Det yngsta barnet där en ansökan ges bifall utifrån påtaglig risk för äktenskap är för en flicka som är 6 år, den yngste pojken där en ansökan ges bifall är 12 år.

Akuta bedömningar och beslut inom korta tidsspann

Den kvalitativa analysen visar att det för nästintill alla ärenden framkommer att utredningen initieras av en akut situation som efter socialtjänstens skyddsbedömning ofta snabbt leder till beslut från socialtjänsten om tillfälliga utreseförbud och omedelbara omhändertaganden. Inte i något av de analyserade ärendena kan processen för socialtjänsten att utreda situationen förstås som att den följer mer ordinarie arbete där informationsinlämmandet sker över en längre tidsperiod och i direkt samverkan med vårdnadshavare och barn. I stället bedrivs utredningen i sin helhet utifrån den förvaltningsrättsliga logiken där de olika parterna tidigt tilldelas egna juridiska ombud, där det finns starka motståndningar i de olika parternas argumentation och där tiden för socialtjänstens utredning styrs av de förvaltningsrättsliga ramarna. I flera fall pågår också överklagandeprocesser av de tillfälliga besluten parallellt med processen att skriva fram en ansökan om vård enligt LVU och utreseförbud. I de många ärenden där det också pågår en parallell förundersökning kan det ses som ytterligare en viktig närvarande faktor i socialtjänstens utredning.

Den akuta aspekten och snabbt fattade beslut i ett inledande skede är mycket framträdande i de analyserade ärendena som i följande exempel.

En utredning enligt socialtjänstlagen inleddes under sommaren 2024, vilket vårdnadshavare blev underrättade om samma dag. Senare under dagen fattade ordföranden i nämnden beslut om tillfälligt utreseförbud för A. Anledningen till det var att det fanns en oro att föräldrarna skulle försöka föra A ut ur landet. Samtidigt som beslutet fattades försökte socialtjänsten meddela vårdnadshavare om utreseförbudet men de var inte anträffbara. På kvällen den dag som det tillfälliga utreseförbudet fattats påträffades A med vårdnadshavare på flygplatsen. Då beslut om tillfälligt utreseförbud fattats hindrades de från att resa vidare. (Ärende 34:24, ur socialtjänstens yttrande, bifall)

Att vara medveten om det ofta begränsade ”möjlighetsfönster” som nämns i tidigare forskning (Wollter & Eriksson, 2025; Brännvall & Ekström, 2023) kan ses som mycket viktigt då den informationsinhämtning som görs under de första dygnet i vissa fall kan vara den enda som är möjlig i dessa komplexa ärenden.

Under hösten 2024 sökte A kontakt med polisen och socialjouren. Hon berättade om att hon blir slagen i hemmet, att hon såg sin chans att fly och att hon inte ville återvända hem. Samma dag inkom en orosanmälan från A:s skola om att hon hade uttryckt oro för att hon skulle bli bortgift. Hon placerades därefter i jourhem med vårdnadshavarens samtycke. I barnförhör med polis två dagar senare tog A tillbaka uppgifterna om våld och bortgift. Utifrån oro för A:s situation fattades samma dag beslut om ett omedelbart omhändertagande med stöd av 6 § LVU. När A fick information om detta avvek hon. Hon har därefter inte gått att nå. Planering gjordes för att prata med de yngre systerkonen men i kontakt med barnens skola framkom att även de var avvikna sedan vårdnadshavare hämtat dem i skolan dagen efter polisförhöret och det omedelbara omhändertagandet. (Ärende 10:24, ur socialtjänstens yttrande, avslag)

Det totala tidsspännet från att utredning initieras till att muntlig förhandling genomförts och en förvaltningsrättslig dom beslutats överstiger sällan en dryg månad i de analyserade ärendena. Karakteristiskt för utredningsprocessen är att ärendena ofta initieras i samband med att barn söker stöd från yrkesverksamma inför en stundande skolledighet då de är oroliga inför en planerad resa till utlandet. Inte sällan sker hjälpsökande också utanför kontorstid i ärenden där barn kontaktat polis eller socialjouren utifrån en akut situation. I de många ärenden där utredningen inleds inför en skolledighet ligger hela utredningsperioden ofta under en period som präglas av att yrkesverksamma i sin tur har ledighet inplanerad. Detta förhållande kan ses som särskilt framträdande i ärenden där socialtjänstens ansökan avslås och där rätten inte sällan påpekar att socialtjänstens underlag är otillräckligt. Också i granskningen av akterna i kammarrätten var detta en tydlig faktor då mycket av kommunikationen med parterna och domstolen ofta rörde att nya personer skulle ersätta tidigare kontaktpersoner både för socialtjänsten och för parternas biträden. De korta tidsramarna och svårigheten att få in information ifrån exempelvis skola, polisen och andra yrkesverksamma eller närstående med kännedom om barnet under ledigheter kan ses som en tydlig försvårande faktor i förhållande till socialtjänstens underlag. De ofta tidspressade utredningsförhållandena i de analyserade ärendena kan också ses i att underlag inte alltid lämnats in till förvaltningsrätten i tid och att tillfälliga utreseförbud upphört att gälla då socialtjänsten inte heller begärt förlängning av tiden.

Ärendena präglas också ofta av att de initiala bedömningarna leder till ytterligare akuta beslut om insatser från socialtjänsten. Information om att fler barn är i behov av skydd kan framkomma och också behov av ytterligare skyddsinsatser för att komplettera tidigare kan bedömas som nödvändiga ju tydligare situationen blir. I de analyserade ärendena framkommer exempel på att syskon till ett barn som placerats akut utifrån risk att giftas bort själva hör av sig till socialtjänsten då de i sin tur är rädda att snabbt bli bortgifta ”som kompensation” för det barn som inte längre finns kvar i familjen. I flera ärenden lyfts denna risk också av placerade barn vilket i sin tur leder till att akuta beslut tas att placera ytterligare barn i familjen och ansöka om tillfälligt utreseförbud också för dem.

Under våren beslutade ordföranden i nämnden om tillfälligt utreseförbud för A med stöd av 31 d § LVU. Ordföranden i nämnden beslutade dagen efter att omedelbart omhänderta A med stöd av 6 § lagen med särskilda bestämmelser om vård av unga (LVU). Senare samma dag fattas beslut om omedelbart omhändertagande också för A:s syster B. Sex dagar senare beslutade ordföranden om tillfälligt utreseförbud också för B med stöd av 31 d § LVU. Besluten fastställdes två dagar senare av förvaltningsrätten. (Ärende 6:24, ur socialtjänstens yttrande, bifall)

Akuta bedömningar och beslut fattas även för barn där förvaltningsrättsliga processer pågått under längre tid och där barn ibland varit placerade i familjehem under flera år. I dessa fall handlar det om att de haft kontakt med eller blivit uppsökta av närstående eller att de under en period flyttat hem. Att risk för äktenskap kan finnas närvarande under lång tid och påverkas av många olika faktorer är något som kan ses som viktigt utifrån det aktualitetsfokus som kan prägla både socialtjänstens och förvaltningsrättens bedömningar.

Barnens uppgifter om utsatthet som den viktigaste informationskällan

I linje med domstudien (Linell & Lundberg, 2023) och med tidigare forskning (Gresdahl et al., 2023; Storhaug, 2023) är den tydligaste faktorn i förhållande till socialtjänstens akuta bedömningar att de svarar upp på ett barns hjälpsökande. Detta scenario förekommer tydligt i nästintill alla ärenden som rör äldre barn och barnets utsaga kan ses som den viktigaste och i många fall enda informationskällan i socialtjänstens utredning. I alla ärenden utom två, där socialtjänstens ansökan getts bifall av rätten, finns det en tydlig utsaga från åtminstone ett av barnen i familjen om en påtaglig risk för äktenskap. För de två barn som inte själva berättat om risk under utredningen eller har ett syskon som berättat så utgör uppgifter från polisens parallella förundersökning viktig information, i ett av dessa ärenden medverkar också vårdnadshavare i socialtjänstens utredning.

I de ärenden där förvaltningsrätten avslagit socialtjänstens ansökan är barnets roll ofta otydligare. I flera fall finns det en tydlig initial berättelse från ett barn också i de ärenden som avslås men ärendena rör också i betydligt högre grad barn där det saknas en tydlig berättelse. I vissa fall handlar det om mycket unga syskon och där äldre syskon berättat om utsatthet och sökt stöd och beviljas utreseförbud. I andra fall där barnet inte är den som stått för informationen har de akuta bedömningarna initierats av att yrkesverksamma förmedlat en oro. I dessa fall handlar det i första hand om att polisen kan ha fått information om risker i andra utredningssammanhang eller om skola som anmält oro i ärenden

men där inte barnet själv sökt stöd och initierat en akut skyddsprocess. Att närstående vuxna initierat processen är mycket ovanligt både vad gäller bifall och avslag.

Beskrivningar av barnets utsaga och hur de har agerat under utredningen kan ses som mycket tydlig i den argumentation som förs fram av socialtjänsten. I vissa fall berättar barn för första gången medan de i andra fall tidigare berättat om utsatthet. Vissa barn reflekterar under utredningen och i den muntliga förhandlingen över att de i tidigare utredningar inte upplevt att socialtjänsten trott på deras utsagor och att de inte tidigare skyddats i den utsträckning som de tycker att de borde. I dessa fall framkommer det att bedömningarna i den aktuella utredningen fattats av andra handläggare vilket pekar mot att faktorer kopplade till de yrkesverksamma kan ha avgörande betydelse i förhållande till hur ett barns berättelse och situation bedöms i dessa ärenden.

I vissa fall framkommer det också att socialtjänstens arbetssätt i tidigare ärenden påverkat ett barns möjlighet att berätta om utsatthet. Det framkommer att barn för fram att de haft möten med socialtjänsten tillsammans med föräldrarna efter en inkommen orosanmälan och att barn då inte kunnat berätta om utsatthet, vissa uppger också att de utsatts för våld som en konsekvens av dessa tidigare möten med socialtjänsten. Det framkommer också att barn uppger att de i tidigare processer blivit pressade att ta tillbaka uppgifter av närstående och att de först i den aktuella utredningen orkat stå fast vid behovet av skydd. I dessa fall blir den process barnet i efterhand berättar om viktig i socialtjänstens argumentation.

En utredning inleddes två år tidigare då A för första gången berättade om sin situation för skolpersonal. Det fick till följd att A blev än mer hotad så att hon inte vågade stå fast vid sina uppgifter vilket resulterade i att utredningen avslutades utan åtgärd. A har bekräftat att hon nu vidhåller de uppgifter som hon nu har lämnat i den aktuella utredningen och har hållit fast vid uppgifterna trots de oerhörda konsekvenser som det har fått för henne och hennes liv. A har varit utomlands med sin familj under en lång period och kom tillbaka till Sverige förra sommaren. Med anledning av de åtgärder som vidtagits sedan hon kom tillbaka till Sverige och utifrån att hon därefter även har blivit alltmer kontrollerad av sin familj har hon en ökad rädsla att bli bortgift. Mammam har bosatt sig utomlands med A:s syskon. (Ärende 8:24, ur socialtjänstens yttrande, bifall).

I ärendena från 2022 är det ovanligt att det i socialtjänstens underlag framkommer att samtal och bedömningar skett utifrån någon form av standardiserade stöd. I ärendena från 2024 är det dock något som förs fram i betydligt flera ärenden. Både bedömningsstöd som Patriark och Socialstyrelsens bedömningsstöd lyfts och i de fall de genomförts har det varit då barnet varit i placering.

I nämndens patriarkutredning identifierades bland annat risk för att A kan föras utomlands, bortgift och tvångsäktenskap samt att hon kan komma att utsättas för dödligt eller allvarligt våld. Sannolikheten för att hon skulle utsättas för dödligt våld bedöms i patriarkutredningen som medel eftersom hon lever skyddat men om skyddet skulle försvinna bedöms risken som hög. Socialtjänsten bedömer att det föreligger en förhöjd risk för A:s säkerhet eftersom hon själv vid flera tillfällen röjt sig och sedan ångrat sig. (Ärende 63:24, ur socialtjänstens yttrande, bifall)

För barn framstår det ofta som en förutsättning för att berätta mer om utsatthet under utredningen är att ha varit ”ur förtrycket”, åtminstone under en kortare period genom placering i jourhem, skyddat boende eller familjehem. För de ärenden där bifall till ansökan getts har alla barn utom två under någon period varit placerade utanför hemmet. I majoriteten av dessa ärenden är barnen placerade enligt LVU, i flera fall har den akuta placeringen initialt skett enligt SoL för att sedan snabbt övergå till ett omedelbart omhändertagande enligt LVU samt omplacering med ytterligare restriktioner då riskerna bedömts ha ökat under utredningens gång. I ett fall framkommer att barnet är placerat hos närstående. I båda fallen där barnen inte varit i placering under utredningen saknas en tydlig utsaga från dem vid tiden för den muntliga förhandlingen, i stället är det placerade syskon som kan ses som huvudsaklig informationskälla. Också för barnet som är placerat hos närstående saknas en tydlig berättelse om utsatthet vid tiden för den muntliga förhandlingen.

Barns ambivalens under utredningen är något som ofta tydligt lyfts fram och problematiseras i socialtjänstens argumentation, inte sällan med stöd av ett mer skyddsökande syskon och utifrån en kontextuell förståelse av situationen.

A flyttade nyligen till ett jourhem. I kontakten med socialtjänsten är hon mycket ambivalent över att kvarstanna i jourhemmet. Hon har uppgett inför socialtjänsten att föräldrarna förtjänar en andra chans och att de ändå är hennes familj. I detta avseende är det viktigt att komma ihåg att A lever i en hederskontext och att hon gett uttryck för att vara ambivalent. A:s syster B vidhåller emellertid sin berättelse om att föräldrarna har gjort fel. B är orolig för att A återvänder hem och att hon i så fall kommer att förvinna. (Ärende 11:24, ur socialtjänstens yttrande, bifall)

Utöver känslomässiga processer lyfts också konkreta händelser under utredningen som socialtjänsten bedömer som viktiga för att förstå barns förändrade uppgifter om utsatthet och behov av skydd.

Idag vårdas A i familjehem med stöd av 2 § LVU. I samband med hennes omedelbara omhändertagande valde mamman att ta med sig A:s syskon och lämna Sverige. A har sedan framfört att hon vill flytta hem igen eftersom hennes syskon också får komma hem då. Socialtjänsten anser att det finns en risk att föräldrarna använder syskonens situation som påtryckning på A. Det finns även en oro att A:s förändrade beteende och återtagande av uppgifter beror på att det finns en planering med familjen eller att A:s saknad efter familjen blir så stark att hon på egen hand väljer att lämna familjehemmet. (Ärende 36:24, ur socialtjänstens yttrande, bifall)

Förutom barns berättelser om utsatthet och känslomässiga aspekter kan exempel på hur barn själva agerar skyddsmedvetet och har tydliga upparbetade strategier ses som viktiga i socialtjänstens argumentation. Som att barn upprepat tagit kontakt med vuxna inom frivilligorganisationer eller myndigheter för att söka hjälp, att de i kontakt med vuxna bett dom om att inte föra vidare uppgifter till föräldrar eller syskon eller att de lagt in viktiga telefonnummer till verksamheter eller personer i telefonen under påhittade namn. I många ärenden där barnet berättat om utsatthet är det inte alltid genom direkta utredningssamtal med socialsekreterare, vilket skulle kunna förstås mot bakgrund av den ofta

akuta kontexten. I stället för socialtjänsten i sitt underlag fram barnets utsagor till andra som till exempel polis eller skolpersonal. För barn i placering är uppgifter förmedlade från personal från skyddat boende och från barnets familjehem och jourhem viktiga. Återkommande beskrivs att barn öppnar upp sig i takt med att de landat i placering och att barnet berättat mer om familjeförhållanden och utsatthet i takt med att de känner sig tryggare. För barn som tar tillbaka sin berättelse blir dessa personer ofta viktiga informationskällor för socialtjänsten i hur dessa förändringar i utsagan ska bedömas.

Också barnets offentliga biträde och, i de fall de är under 15 år, deras ställföreträdare kan ses som viktiga i förhållande till barnets berättelse. De har dock också ofta haft relativt begränsad direktkontakt med barnen under utredningen. I majoriteten av ärendena har barnets ställföreträdare en argumentation i linje med socialtjänsten även i fall där barnet ändrar eller tar tillbaka en initial berättelse. I ett fåtal ärenden bestrider dock barnets ställföreträdare bifall till ansökan och gör en annan bedömning av situationen. I de fallen kan det handla om att de gör en annan juridisk bedömning och menar att situationen inte faller in under den aktuella lagstiftningen men det förekommer också att ställföreträdaren gör en annan bedömning av barnets utsaga och behov av skydd i ärenden där barn är ambivalenta. Även här framkommer temat att barns trovärdighet och tillförlitligheten i de lämnade uppgifterna kan bedömas olika på personnivå i dessa situationer.

Vårdnadshavares argumentation och parallella processer

Som framkommit ovan kan de analyserade ärendena kännetecknas av att utredningen tidigt bedrivs i samverkan med ett hjälpsökande barn som beskriver en akut och oroande utsatthet som socialtjänsten svarar upp emot. Tidigt i utredningen är det också ofta tydligt att denna bild helt bestrids av vårdnadshavare. Även här kan utredningssituationen ses som mycket annorlunda än den som följer den ideala processen där utredningar sker i samverkan med vårdnadshavare och där informationsinhämtning sker via direkta samtal och i samförstånd på inbokade möten på socialkontoret. I många av ärendena ser man att mycket tid går till att få kontakt med vårdnadshavare som inte sällan är svåra att lokalisera. I ärenden där det saknas tidigare information om familjen påverkar även det socialtjänstens möjlighet till ett tydligt underlag. Då vårdnadshavare tidigt får juridiska biträden kan också deras roll ses som en viktig faktor i förhållande till processerna i dessa ärenden.

I majoriteten av ärendena bedrivs socialtjänstens utredning i förhållande till två vårdnadshavare som båda bestrider ansökan och förnekar den beskrivna utsattheten. I majoriteten av ärendena är vårdnadshavarna gifta, i relativt många ärenden är vårdnadshavarna separerade och har gemensam vårdnad. Det finns också ärenden där det bara finns en vårdnadshavare, mamma eller pappa. Ett vanligt argument som förs fram av vårdnadshavare är att barnen ljuger om risken att giftas bort och också annan utsatthet och att de kan ha blivit påverkade av någon annan, som vänner eller en pojkvän, att säga det de har sagt. Ofta medverkar också syskon i denna argumentation och det är inte ovanligt att barnet under utredningen står helt ensam i att förmedla en bild som helt bestrids av ett sammanhållet kollektiv. Att detta tidigt påverkar barnet känslomässigt är tydligt i ärendena. I materialet framkommer att barn i efterhand berättar att de tidigare instruerats att ta tillbaka berättelser både i förhållande till socialtjänst och till polisen. I de fall barnen tar tillbaka sin berättelse eller avviker tidigt under utredningen kan det i sin tur ses som en försvårande faktor i förhållande till vilket underlag som är möjligt för

socialtjänsten att få. I ärendena från 2022 är det fyra barn som avvikit under utredningen och som är fortsatt försvunna vid den muntliga förhandlingen. I ärendena från 2024 är det också fyra barn som avvikit under utredningen och som är fortsatt försvunna.

Då det gäller risken för äktenskap förs ofta en tydlig argumentation från föräldrarna utifrån deras egen livssituation som att de fått gifta sig med den de själva valt eller att de själva är separerade. Det finns också exempel på att dessa förhållanden vägts in i tidigare bedömningar av socialtjänsten och att barnet inte setts som trovärdigt. I de fall föräldrarna har äldre barn så förs ofta deras livssituation fram som exempel på en fri föräldruppfostran. Det kan handla om att ett äldre syskon inte gifts bort eller att de fått välja arbete och utbildning själva, vilket dessa syskon också i vissa fall intygar vid den muntliga förhandlingen. I de fall där socialtjänsten fortsatt har barnet ”med sig” i utredningen blir dessa ofta den enda informationskällan kopplad till att bemöta familjens argumentation vilket ärendet nedan kan illustrera där flickan bemött föräldrarnas utsagor både under utredningen till socialtjänsten och sedan vid den muntliga förhandlingen.

Socialtjänsten har också pratat med A om den skriftliga bevisning som lades fram i samband med att en tidigare muntlig förhandling ställdes in. Den påstås visa omtänksamma konversationer mellan henne och vårdnadshavarna på sociala medier. A uppger att hon inte skrivit något av detta. (Ärende 13:22, ur socialtjänstens yttrande, bifall)

Hon blir mycket upprörd över att höra hur föräldrarna lägger fram situationen inför rätten eftersom mycket av det är lögn. (...) Hon har inte fått något utrymme att vara sig själv utan allting har skett utifrån vad föräldrarna önskat. (Ärende 13:22, ur A:s yttrande, bifall)

Att barn upplevt olika former av känslomässig press och påtryckningar i samband med utredningen är något som förs fram av vissa barn i samband med deras argumentation vid den muntliga förhandlingen.

A vidhåller att hon är konstant rädd och att de uppgifter som hon lämnat tidigare stämmer. Hon har inget annat mål eller syfte med det hon berättat än att hon vill känna sig trygg. En sak som bidrar mycket till hennes rädsla är att familjen försöker manipulera henne att vilja komma hem för giftermålet. Bland annat har hon kontaktats av närstående som uppgett att modern är sjuk och att hon därför måste komma hem. (Ärende 6:22, ur A:s yttrande, bifall)

I vissa ärenden förs barns egna utagerande beteende och olika former av diagnoser fram i förhållande till barnets trovärdighet i föräldrarnas argumentation. I dessa ärenden kan förhållandet att barnet har varit i placering i vissa fall möjliggöra att dessa argument tydligt bestrids av andra personer. Bedömningar från skyddade boenden, jourhem och vården om att de inte känner igen dessa beskrivningar i sin kontakt med barnet kan här ses som viktiga i bemötandet av föräldrarnas uppgifter.

Om föräldrarnas handlingar också utreds av polisen kan motivationen att bekräfta den utsatthet barnet beskriver i kontakt med socialtjänsten påverkas av potentiella straffrättsliga konsekvenser. I ärendena från 2024 framgår i högre grad att samverkan mellan polis och socialtjänst framkommer. I vissa fall framgår det att det är polisen som uppmanat socialtjänsten att ansöka om utreseförbud i samband med en pågående förundersökning

gällande barnäktenskapsbrott. Uppgifter från polis och Barnahus är också något som i högre grad lyfts i förhållande till förvaltningsrättens bedömningar i ärenden från 2024.

Förhållanden under utredningen som att barnet har tagit tillbaka sin berättelse eller att en förundersökning hunnit läggas ner förs tydligt fram i vårdnadshavarnas argumentation. En stor del av socialtjänstens utredning syftar därför i dessa ärenden till att bedöma tillförlitligheten i den initiala berättelsen och beskriva de känslomässiga processer som kan ha lett till den nuvarande situationen. I ärendena från 2024 förs denna argumentation relativt utförligt. Det är dock en mycket svårare uppgift i de ärenden där barn inte varit i placering under utredningen eller där barn försvunnit.

I vissa fall har vårdnadshavare bekräftat ett planerat äktenskap initialt i utredningen men sedan förändrat sin argumentation under utredningens gång. Också detta kan förstås utifrån det möjlighetsfönster som kan finnas tidigt i ärenden där vissa eventuella försvar ännu inte är på plats (se Wollter & Eriksson, 2025). I dessa fall bestrids de tidigare lämnade uppgifterna av vårdnadshavare och de kan förklaras utifrån exempelvis missförstånd från socialtjänstens sida utifrån språksvårigheter och bristande tillgång till tolk i utredningssamtalen. Det blir då ett viktigt tema i socialtjänstens argumentation att på olika sätt visa på dokumentation för att övertyga förvaltningsrätten om att det är den initiala berättelsen från vårdnadshavare som de bedömer som mer tillförlitlig. I vissa ärenden för socialtjänsten fram i sin argumentation att de har tidigare kännedom om föräldrarna utifrån tidigare orosanmälningar om hedersrelaterat våld och förtryck och risk för äktenskap. I dessa fall kan vårdnadshavare bemöta dessa uppgifter utifrån aktualitetsfokus och att uppgifter från tidigare utredningar är gamla och inte stämmer.

I ett fåtal fall bestrids inte ansökan om utreseförbud av vårdnadshavare men de för fram att grunderna inte stämmer då det inte finns någon risk för äktenskap. I mycket få fall stödjer vårdnadshavare bilden av utsattheten och medger ansökan om utreseförbud i förhållande till de beskrivna riskerna, i dessa fall handlar det vanligtvis om mammor. I vissa fall har de själva brutit upp från pappan sedan en längre tid tillbaka och i andra fall kan de i den aktuella utredningen bekräfta barnets bild och föra fram att de inte själva varit lika modiga som sin dotter. I vissa fall kan socialtjänsten i sin argumentation föra fram att barnet inte litar på sådana plötsliga förändringar i en förälders inställning.

Ett vanligt tema i ärendena är att både vårdnadshavare och barn är svåra att nå eller inte alls lokaliseras under utredningen, detta kan särskilt ses i de ärenden där ansökan avslås. Av analysen av akter i kammarrätten kan dessa utredningar ses som svåra och resurskrävande där både socialtjänst och biträden visar på att de försökt lokalisera de inblandade genom kontakter med närstående och med utlandsmyndigheter men ofta inte lyckats. I vissa fall har vårdnadshavare och barn avvikit akut under utredningen och det är otydligt ifall de befinner sig i Sverige eller i utlandet. I andra fall befinner sig en eller båda vårdnadshavare i utlandet sen längre tid tillbaka. I fall där barnet försvunnit under utredningen kan bristande reaktioner på försvinnandet från vårdnadshavare föras fram i socialtjänstens argumentation.

Socialtjänsten har varit i kontakt med pappan vid två tillfällen sedan försvinnandet. Han har uppfattats som ovillig att föra dialog med socialtjänsten och har avbrutit samtalen. När socialtjänsten kontaktade honom för att informera om att den unga försvunnit fick de ingen reaktion. (Ärende 22:22, ur socialtjänstens yttrande, bifall)

Oklarheter i vissa av ärendena vad gäller vårdnadshavares och barns uppehållsstatus, vårdnadsprocesser i andra länder samt frågor om medborgarskap och vistelsebegreppet är ytterligare komplicerande faktorer i utredningarna.

Förvaltningsrättens bedömningar

Som tidigare nämnts beviljas utreseförbudet för 48 barn medan en ansökan avslås för 24 barn. I ärendena från 2024 är det en större andel som beviljas bifall. Tidigare har tillförlitlighet i utsagor från barn och vårdnadshavare och också faktorer kopplade till ålder kunnat ses som viktiga i förhållande till yrkesverksammas bedömningar i de granskade ärendena. Till följd av att socialtjänstens utredningar i så stor utsträckning bygger på barns uppgifter så handlar förvaltningsrättens bedömningar i stor utsträckning om trovärdighet och tillförlitlighet i förhållande till barnen och deras utsagor.

I majoriteten av domarna framhålls att vid värderingen av ett barns uppgifter beaktas bland annat i vilket eller vilka sammanhang samt på vilket sätt uppgifterna har lämnats, om berättelsen är sammanhängande och konsekvent, om berättelsen är tydlig och detaljrik, om uppgifterna vidhållits samt barnets ålder och mognad och dess förståelse för innebörden och konsekvenserna av att uppgifterna lämnats (jfr Högsta förvaltningsdomstolens avgörande HFD 2017 ref. 42). Förvaltningsrätten väger i de analyserade ärendena in om barnet har berättat om utsatthet för olika aktörer och vid olika tillfällen som exempelvis skola, polis, socialtjänst och skyddat boende. För att kunna bedöma tillförlitlighet framstår det ofta som avgörande att barnets utsagor är tydligt beskrivna i socialtjänstens underlag. I de fall en bedömning av risker gjorts utifrån en standardiserad metod lyfts det ofta upp i förvaltningsrättens bedömning i förhållande till tillförlitlighet i utsagan.

A har lämnat uppgifter till socialtjänsten, sin familjehemsmamma, sin ställföreträdare och utredaren som genomfört patriarkutredningen om sin situation. Av den patriarkutredning som genomförts framgår att den unga är utsatt för hedersrelaterat våld i form av skrämsel och hot. Det framgår också att det finns ett mönster av att det hedersrelaterade våldet har trappats upp över tid i samband med att närstående placerats med stöd av LVU samt i takt med att den unga blivit äldre. Det framgår att den situation som den unga har beskrivit med mycket regler och kontroll med stor sannolikhet kan bli hårdare om den unga flyttar hem samt att även annan typ av våld eller kontroll kan uppkomma. Den ungas berättelse om hederskultur och kontroll stärks av hennes normaliserade synsätt på bortgifte och våld mot barn och även av uppgiften i nämndens utredning att modern inledningsvis ska ha uppgett att det den unga berättat stämmer. (Ärende 13:24, ur förvaltningsrättens bedömning, bifall)

Förvaltningsrätten kan, även i de fall som getts bifall, påtala brister kopplat till underlagen som att det inte framgår tydligt av utredningen huruvida barnet ombetts att ge fler detaljer om planerna kopplade till äktenskap och om barnet i sådana fall inte velat eller kunnat ge fler detaljer. I flera av bifallen där barn inte har kunnat ge tydliga uppgifter i förhållande till risker förekommer att förvaltningsrätten resonerar kring detta utifrån det sammanhang som barnet kan befinna sig i vilket följande resonemang från förvaltningsrätten visar på:

Det ligger i sakens natur att den som är föremål för planer om bortgift inte invigs i dessa och därför inte har till exempel närmare uppgifter om tidpunkt och plats för giftermålet. Kravet på konkretisering bör rimligen inte heller innebära att det måste ha framkommit uppgifter om en tilltänkt man. I stället måste en sammantagen bedömning av omständigheterna i det enskilda fallet göras. Härvid finner förvaltningsrätten att A:s uppgifter och vad som i övrigt framkommit i utredningen även ger stöd för att hon lever i en hederskontext. Detta då det framkommit uppgifter som talar för att A:s rätt till frihet betraktats som underordnad familjens heder och syn på hur A bör leva sitt liv. A:s berättelse ska därför ses i det sammanhanget. (Ärende 1:22, ur förvaltningsrättens bedömning, bifall).

I flera av ärendena där socialtjänstens ansökan getts bifall har barnet ändrat eller tagit tillbaka en tidigare lämnad utsaga. I dessa ärenden gör förvaltningsrätten en värdering av tillförlitligheten i den nya utsagan och bedömer den initiala utsagan som mer tillförlitlig. I vissa av dessa fall för förvaltningsrätten mer explicita resonemang utifrån barnperspektiv och förutsättningar för barns berättande utifrån en hederskontext vilket ärendena nedan visar på.

Förvaltningsrätten bedömer vidare, i likhet med nämnden, att det ur ett barnperspektiv inte är rimligt att förvänta sig att B ska kunna berätta om sin utsatthet för våld och förtryck medan hon fortfarande bor kvar hos och är beroende av sin familj. Särskilt beaktas att B är medveten om att hennes syster, efter att ha berättat om det hedersrelaterade våldet och förtrycket, har behövts placeras i skyddat boende från familjen. (Ärende 16:24, ur förvaltningsrättens bedömning, bifall)

A har lämnat mycket allvarliga uppgifter om hemförhållandena. Senare har hon återtagit dessa uppgifter. Detta har skett i samband med både den tidigare LVU-utredningen och även med den nya nu aktuella utredningen. Förvaltningsrätten noterar att det inte är ovanligt att unga som lämnat allvarliga uppgifter gällande förtryck och hot med hedersrelaterad kontext senare kan ta tillbaka dem. Nämndens ansökan om beredande av vård enligt LVU ska därför bifallas. A har dessutom under denna utredning beskrivit en rädsla för att föras utomlands och bli bortgift. Även med beaktande av att hon nu säger något annat bedömer förvaltningsrätten att risken är tillräckligt konkret för att även ett utreseförbud ska vara motiverat i den aktuella situationen. (Ärende 3:24, ur förvaltningsrättens bedömning, bifall)

Andra faktorer i förhållande till rättens bedömningar av risk är om det i socialtjänstens underlag framkommer om det finns en resa planerad, om det finns reella möjligheter att genomföra ett bortförande till utlandet, om syskon eller andra närstående tidigare har utsatts för barnäktenskap, om barnet eller syskon tidigare har förts ut ur landet eller om det finns en utpekad äktenskapspartner. I åtta av ärendena från 2022 så framkommer antingen att det skett tidigare bortföranden, att syskon förts bort eller att det aktuella barnet i domen är försvunnet. Dessa faktorer förekommer i sex av ärendena från 2024.

Som tidigare nämnts är det inte sällan det pågår en parallell förundersökning. I vissa fall kan detta göra att vissa uppgifter inte kan föras fram i socialtjänstens underlag vilket förvaltningsrätten kan resonera kring i sin bedömning som i fallet nedan;

Nämndens ansökan bygger huvudsakligen på A:s berättelse. Av utredningen framgår att delar av berättelsen undanhållits med hänvisning till förundersökningssekretess. Förvaltningsrätten anser att de uppgifter som finns i ansökan, och som framkommit vid den muntliga förhandlingen, är tillräckliga för att domstolen ska kunna göra en självständig värdering av dessa (jfr HFD 2023 ref. 33). Som anförts ovan anser förvaltningsrätten att A:s berättelse om vad hon har blivit utsatt för är tillförlitlig. (Ärende 24:24, ur förvaltningsrättens bedömning, bifall).

Lagstiftningen om utreseförbud är tänkt att förebygga att barn förs bort, det förekommer dock som tidigare nämnts både i urvalet 2022 och 2024 att en ansökan görs för barn som redan är försvunna. I ett ärende under 2024 framkommer att socialtjänsten tidigare ansökt om utreseförbud för att skydda en flicka då hon uppgav oro för att giftas bort i utlandet. Flickan var placerad på hemlig ort och med umgängesbegränsning enligt LVU. Den tidigare ansökan om utreseförbud avslogs utifrån att uppgifterna om bortgifte bedömdes som vaga och oprecisa av förvaltningsrätten. I samband med att flickan försvunnit från placeringen och inte kunnat lokaliseras av polis eller socialtjänsten gör socialtjänsten en ny ansökan som då beviljas.

Att bedöma risken att ett barn förs ut ur landet i syfte att ingå äktenskap kan ses som en komplicerad process både för utsatta själva, för närstående och för yrkesverksamma. Analysen av domarna tyder på att det kan finnas olika sätt att se på vad som utgör en tillräckligt tydlig och konkret risk och att risken i vissa fall, så att säga, redan behöver ha inträffat för att en ansökan ska beviljas. I de fall barnet har avvikit och inte kunnat lokaliseras och det är oklart var barnet befinner sig kan utreseförbudet beviljas. I de fall barn konstaterats befinna sig i utlandet är det dock en anledning till avslag då den förebyggande funktionen kan ses som satt ur spel.

Den vanligaste grunden för avslagen innan utvidgningen 1 juni 2024 var att förvaltningsrätten menade att socialtjänsten inte tillräckligt tydligt kunnat visa på en konkret och påtaglig risk för bortförande eller för äktenskap. Som tidigare nämnts handlade det i dessa situationer ibland om mycket unga barn där förvaltningsrätten menade att äktenskap inte var aktuellt i närtid. De flesta avslagen rör dock äldre barn som tagit tillbaka tidigare lämnade berättelser. Brist på konkretion i socialtjänstens underlag var då en faktor som förvaltningsrätten lyfte i de fall som avslås. I några fall både från 2022 och 2024 resonerar förvaltningsrätten utifrån ett tydligt aktualitetsperspektiv, som att de vägt in att en planerad resa genomförts och att risken därför inte längre är att se som påtaglig. Liknande situationer förekommer också i ärenden som getts bifall och där förvaltningsrätten menar att risken utifrån det inte kan ses som överspelad. I andra fall framkommer att förvaltningsrätten vägt in uppgifter om att äldre systrar inte har gifts bort och att risken om den vore påtaglig borde ha visat sig tidigare också för dem. Också detta är en situation som förekommer i fall som getts bifall och där domstolen inte anser att det minskar risken för det aktuella barnet. En annan faktor som i vissa fall vägs in i avslag är om barnet, och i något fall också vårdnadshavaren, själv visar på en medvetenhet i

förhållande till de beskrivna riskerna som att över tid ha följt beslutade säkerhetsåtgärder, och på så sätt själv bidrar till att hålla risk för bortförande nere.

I vissa avslag är det dock svårt att tydligt utläsa vilka faktorer som spelat in i förvaltningsrättens bedömning och utifrån domarna framstår det i vissa fall som att liknande situationer har lett till olika bedömningar av vad som utgör en konkret och påtaglig risk för bortförande i syfte att giftas. I nästintill alla avslagen kan det tydligt utläsas att barnen har annat skydd enligt LVU beviljat eller att de beviljas det i den aktuella utredningen. Att barnen redan skyddas genom insatser som skyddat boende, hemlighållande av vistelseort och umgängesbegränsning skulle kunna ha betydelse för förvaltningsrätten i vissa av avslagen.

Ansökningar utifrån annan utsatthet 2024

I det följande utvecklas beskrivningen av de ärenden där en ansökan om utreseförbud görs för ett barn och där risken för bortförandet är kopplad till annan utsatthet än äktenskap. Dessa ärenden rör totalt 51 barn där en ansökan under 2024 blev möjlig utifrån utvidgningen av utreseförbudet. För majoriteten, 41 barn, beviljas ansökan medan ansökan avslås för 10 barn. Till skillnad från ärendena som rör risk för äktenskap handlar dessa ärenden i mycket högre utsträckning om yngre barn. Av de barn vars ansökan ges bifall är 14 barn 0–6 år, 11 barn är 7–12 år och 16 barn är 13–17 år. Av de 10 barn för vilka en ansökan avslås är alla utom ett under 12 år.

Utreseförbud kopplat till risker i hemmiljön

Av 31 a § LVU framgår att ett utreseförbud ska meddelas för den som är under 18 år, om det finns en påtaglig risk för att 1, han eller hon förs utomlands eller lämnar Sverige, och 2, hans eller hennes hälsa eller utveckling skadas under utlandsvistelsen på grund av - fysisk eller psykisk misshandel, otillbörligt utnyttjande, brister i omsorgen eller något annat förhållande i boendemiljön, eller - eget missbruk av beroendeframkallande medel, brottslig verksamhet eller något annat socialt nedbrytande beteende.

I alla de granskade ärendena framgår att socialtjänstens ansökan om ett utreseförbud kopplat till upplevda risker i hemmiljön. För majoriteten, 38 av 51 barn, aktuella i ansökan lyfter socialtjänsten upp fysisk eller psykisk misshandel. För 22 av dessa barn lyfter socialtjänsten fram att misshandeln bedöms som kopplad till normer i familjen eller släkten som rör heder. För 16 av de 38 barnen för socialtjänsten fram utsatthet för psykisk misshandel i form av att ha upplevt en förälder utsättas för våld. Andra förhållanden i hemmiljön som lyfts fram är brister i omsorgen utifrån faktorer hos vårdnadshavare som en intellektuell funktionsnedsättning, psykisk ohälsa eller missbruk. För fem barn lyfts vid sidan av risker i hemmiljön också ett eget socialt nedbrytande beteende hos barnet fram som kriminalitet eller missbruk.

Initiala bedömningar och faktorer i utredningarna

I många av ärendena finns stora likheter med de tidigare beskrivna faktorerna kopplade till utredningarna som rör påtaglig risk för äktenskap. I nästintill alla ärenden framkommer det tydligt att utredningen inleds med ett snabbt beslut om ett tillfälligt utreseförbud. Också i dessa ärenden är det vanligt förekommande att ärendet initierats utifrån att ett barn berättat om utsatthet, särskilt vad gäller direkt utsatthet för våld från föräldrar. Också här framkommer exempel på att bemötande och arbetssätt i tidigare utredningar

påverkat barns möjligheter att berätta om utsatthet och hålla fast vid en berättelse och att barn inte sällan berättat om våld vid flera tidigare utredningar. Ärendena nedan som rör en flicka i tonåren och en pojke under sex år kan illustrera hur både äldre och yngre barn kan förstås som socialtjänstens huvudinformeranter.

Nämndens utredning kan ligga till grund för besluten då hennes uppgifter är väl förankrade och hon har hela tiden vidhållit uppgifterna. Hon har dock vid några tillfällen, när hennes pappa varit närvarande, inte kunnat uppge hur hemförhållandena varit. Detta då hon känt sig sviken av socialtjänsten eftersom hon tidigare tvingats flytta hem igen. När hon återvände till hemmet blev hon utsatt för påtryckningar och våld. (Ärende 38:24, ur A:s yttrande, bifall)

Uppgifterna om våld har huvudsakligen lämnats av A och hans syskon. Detta är femte utredningen avseende A:s hälsa och utveckling. Också tidigare utredningar har rört oro för våld inom familjen. (Ärende 30:24, ur socialtjänstens yttrande, bifall)

Även om barnen i denna grupp ofta är yngre framkommer deras uppgifter i många fall tydligt utifrån samtal med socialtjänsten, polisen, skyddade boenden och ställföreträdare. Det framkommer flera exempel på att också mycket unga barn ger viktig information som ingen annan kunnat bidra med till socialtjänstens utredning vad gäller deras utsatthet och situationen kring tidigare bortföranden. Som att de inte kände till att de skulle resa någonstans utan väcktes mitt i natten och hur situationen i utlandet varit kopplad till utsatthet, omsorg, syskons situation, tillgång till skola och liknande.

Det är dock betydligt vanligare i dessa ärenden att de initiala uppgifterna om risk för ett bortförande kommer från en av barnets föräldrar. Det handlar då ofta om föräldrar som har kontakt med myndigheter utifrån egen våldsutsatthet. I de flesta fall rör det sig då om pappans våld mot mamman men det förekommer också exempel på att barn upplevt mamman eller pappan utsättas för våld från andra som släktingar eller föräldrarnas nya partner. I ärendena finns också exempel på att en ansökan om tillfälligt utreseförbud görs samtidigt med en ansökan om skyddat boende med stöd av 4 kap. 1 § LSB tidigt i utredningen. Detta är en ytterligare en parallell rättslig process som under 2024 tillkommit vid sidan av straffrättsliga processer och processer som rör vårdnad, boende och umgänge.

Då den huvudsakliga informationen ofta kommer från en eller flera av de involverade parterna medan stödbevisning inte sällan saknas handlar socialtjänstens bedömningar under utredningen i stor utsträckning om trovärdighet och tillförlitlighet och hur förändringar i utsagor och beteende i förhållande till planerat skydd ska förstås. I likhet med de tidigare beskrivna ärendena som rör risk för äktenskap förekommer det att uppgifter om våld och annan utsatthet och behov av skydd förändras under utredningens gång, både vad gäller vuxna och barn. I de fall en tidigare motiverad vårdnadshavare tar tillbaka uppgifter om risk centreras socialtjänstens argumentation på dessa potentiella brister hos vårdnadshavare i förhållande till barnets behov av skydd vid sidan av de risker som den andra vårdnadshavaren utgör.

Även om de flesta ansökningar aktualiseras utifrån uppgifter från de berörda finns det i högre grad också ärenden som initieras utifrån uppgifter från andra. Uppgifter som

polisen mottagit har i vissa fall lett till att de anmält oro för att ett barn har eller ska föras ut ur landet. Också uppgifter om risk för bortförande i orosanmälningar från skola och vården kan ses som viktiga utlösande faktorer och det finns också exempel på anonyma anmälningar som bedömts som tillräckligt trovärdiga för att leda till ett beslut från socialtjänsten om tillfälligt utreseförbud. I vissa ärenden handlar det om att uppgifter förmedlats från yrkesverksamma eller familjehem i samband med umgängestillfällen.

Också i dessa ärenden framkommer stora utredningssvårigheter för socialtjänsten. Även om utredningen initialt genomförs med ett motiverat barn och i dessa ärenden också i något högre grad med en motiverad vårdnadshavare är det ett förhållande som ofta förändras under utredningens gång. I flera fall handlar det också här om vårdnadshavare som är svåra att få kontakt med och underlagen är ofta centrerade kring det som utlöst den initiala oron. I de fall man har viss tidigare kännedom om utsatthet som förs fram så finns exempel där vårdnadshavarna argumenterar för att underlaget är inaktuellt. I de fall man inte har tidigare kännedom om familjen blir underlaget av förklarliga skäl ofta svagt.

En skillnad från ärendena som rör risk för äktenskap är att fler av dessa ärenden rör barn som redan har försvunnit, har syskon som försvunnit eller att socialtjänsten lyfter fram att barnet varit med om tidigare bortföranden. I 16 av ärendena framkommer antingen att det skett tidigare bortföranden av det aktuella barnet, att syskon förts bort eller att ansökan initieras utifrån att barn inte kunnat lokaliseras. Bland dessa ärenden är det 11 barn som avvikit innan eller under utredningen och som är fortsatt försvunna vid den muntliga förhandlingen. Till skillnad från de åtta avvikna barn där risken rörde äktenskap är dessa barn yngre, åtta av dem är under 10 år. För flera barn framkom att de avvek innan beslut enligt LVU hann verkställas. Det finns också exempel på att det aktuella barnet eller syskon förts bort trots befintliga tillfälliga utreseförbud och också vid upprepade tillfällen.

Att samverkan med polisen är tydligare framskriven i de granskade ärendena från 2024 än i de från 2022 framkommer också för denna grupp. Det framgår exempelvis information om pågående förundersökningar, samverkan vad gäller barn och vårdnadshavare som är svåra att lokalisera samt riskbedömningar för vuxna. Bland dessa ärenden är uppgifter från och samverkan med utlandsmyndigheter tydligare framskrivet vilket kan förstås mot bakgrund av att fler av ärendena rör barn som tidigare eller under aktuell utredning har försvunnit.

Förvaltningsrättens bedömningar

Liksom för ärenden som rörde risk för äktenskap handlar förvaltningsrättens bedömning i första hand om att värdera de olika parternas utsagor som inte sällan står i strid mot varandra. Liksom i tidigare ärenden finns tydliga exempel på att barns utsagor tillmäts hög tillförlitlighet av förvaltningsrätten, som i fallet nedan som rör en flicka över 15 år.

A har under hela utredningens gång uttryckt en konkret rädsla för att bli hittad och bortförd ur landet av sina föräldrar. Vid den muntliga förhandlingen har hon på ett trovärdigt sätt vidhållit dessa uppgifter, och förklarat att hon tror att en återförening skulle innebära antingen en omfattande misshandel eller död för henne med anledning av det hon har berättat för myndigheterna i Sverige. Förvaltningsrätten finner inte skäl att ifrågasätta As uppgifter. (Ärende 54:24, ur förvaltningsrättens bedömning, bifall)

I de fall utsagor förändras görs en bedömning även av dessa förändringar. Som tidigare nämnts argumenterar socialtjänsten ofta tydligt för att både barn och vuxnas förändrade utsagor om våld och utsatthet behöver förstås utifrån den kontext de befinner sig i. I flera ärenden där socialtjänsten för fram att utsattheten behöver förstås utifrån närvarande normer kring heder har bedömningsstöd använts. Även bedömningar från specialiserade verksamheter och polisen förs fram. Det finns flera exempel på att förvaltningsrätten bedömer att socialtjänstens utredning ger stöd för detta.

Förvaltningsrätten bedömer att utredningen ger stöd för att barnens mamma befinner sig i en hederskontext där hon kontinuerligt utsätts för påtryckningar från framför allt barnens pappa och pappans släktingar, men även från hennes egna släktingar, i syfte att hon ska tillmötesgå pappans krav. Utredningen ger stöd för att konflikten mellan barnens mamma och pappan för närvarande tycks ha eskalerat. (Ärende 31:24, ur förvaltningsrättens bedömning, bifall)

I bedömningen kan också faktorer som att barn tidigare förts bort och kvarhållits utomlands vägas in, likväl som syskons situation.

Sammantaget anser förvaltningsrätten att de uppgifter mamman lämnat initialt måste betraktas som tämligen tillförlitliga. Det anges även i utredningen att pappan tidigare har fört ut barnens halvsyskon ur landet mot den andra vårdnadshavarens vilja och att den andra vårdnadshavaren har polisanmält detta. Förvaltningsrätten anser att det agerandet, som i och för sig gäller ett annat barn, måste vägas in vid bedömningen av risken för att de nu aktuella barnen ska föras utomlands. (Ärende 9:24, ur förvaltningsrättens bedömning, bifall)

Det finns också flera exempel på hur dialogen mellan socialtjänsten och förvaltningsrätten vid den muntliga förhandlingen blir viktig i förhållande till upplevda brister i socialtjänstens underlag. I exemplet nedan framför socialtjänsten vid den muntliga förhandlingen att det pågått upprepade förvaltningsrättsliga processer och att barnet reagerat mycket starkt på informationen som framkommit i en process strax innan den aktuella. I domen lyfter förvaltningsrätten vikten av att de fick detta klargörande.

Under den muntliga förhandlingen kompletterade nämnden sin ansökan och uppgav att information inte lämnats till A med hänsyn till hans mående och låga ålder samt att hans inställning framgår indirekt av den skriftliga ansökan, dvs. att han motsätter sig ansökan. Förvaltningsrätten anser att bristerna i nämndens ansökan har läkts under den muntliga förhandlingen och att nämnden har lämnat en godtagbar förklaring till varför A inte har informerats om den aktuella ansökan. (Ärende 43:24, ur förvaltningsrättens bedömning, bifall)

Då det gäller avslagen sker dessa i vissa fall utifrån att förvaltningsrätten menar att nämndens utredning i första hand visar på risker i förhållande till situationen i Sverige men att den inte lika tydligt visar på att dessa är lika påtagliga vid en utlandsvistelse. Detta gäller bland annat i de fall där socialnämnden ansökt om utreseförbud kopplat till ungas eget socialt nedbrytande beteende och där förvaltningsrätten menar att det inte är tydligt visat

hur dessa risker finns kvar i utlandet. I dessa fall har utreseförbud dock fastställts utifrån risker kopplade till hemmiljön.

Andra anledningar till avslag är att förvaltningsrätten menar att det är klarlagt att barnet redan befinner sig i utlandet. I några fall är det tydligt att förvaltningsrätten anser att det finns en oro men att socialtjänstens underlag är för otydligt för att kunna bedöma risken både vad gäller bortförande och vad gäller de brister kopplade till hemmiljön som förs fram. Bakgrunden i dessa fall kan präglas av akuta ärenden under sommartid, där det saknas tidigare kännedom om familjen och insatser enligt LVU i förhållande till barnet och där tidigare uppgifter om utsatthet tas tillbaka. Också här finns exempel på ett aktualitetsfokus där förvaltningsrätten menar att socialtjänstens underlag inte tydligt visar på en aktuell risk då hot yttrats en tid tillbaka och att det skulle funnits tidigare möjligheter att infria hotet utan att det gjorts.

DISKUSSION OCH SLUTSATSER

Det övergripande syftet i den här studien var att utforska utredningsprocesser i förvaltningsrättsliga ärenden som rör risk att barn förs ut ur landet. Av särskilt intresse var att utforska eventuella förändringar vad gäller sakförhållanden, underlag och domstolens bedömning i dessa ärenden.

En slutsats är att socialtjänsten använder utreseförbud för att skydda barn från bortföranden i fler ärenden 2024 än tidigare år, ansökningar görs också i högre grad för pojkar och för yngre barn sedan utvidgningen. I Ds 2022:9 så förväntades mellan 50 och 100 mål per år avgöras efter utvidgningen. Även om den aktuella kartläggningen inte ska ses som en totalstudie framkommer det att det under 2024 gjordes en ansökan från 41 kommuner för 89 barn. I den tidigare genomförda domstudien framkom att socialtjänsten i 75 kommuner lyfte risker för bortförande för 221 barn (Linell & Lundberg, 2023). Utifrån den siffran skulle ett antagande kunna vara att ansökningarna kan bli fler. Domstolsverkets statistik visar också på en fortsatt ökning av ansökningar och under de första fem månaderna under 2025 har redan 114 mål avgjorts vid förvaltningsrätterna.

Det framkommer att bedömnings- och utredningsprocesserna i dessa ärenden är komplicerade. Inte sällan aktualiseras risken för bortförande i samband med skolledighet, ärendena kan också ses som sällanärenden vilket påverkar den erfarenhet och kompetens som kan byggas upp i enskilda kommuner. Ärendena kan generellt ses som mycket svårutredda, särskilt i de fall vårdnadshavare och barn är försvunna. I stor utsträckning handlar det om utredningar som bedrivs i starkt motstånd och inte sällan pågår också en parallell brottsutredningen som i sin tur kan påverka vårdnadshavares och barns incitament att medverka. Även om barn och i vissa fall vårdnadshavare till en början kan vara motiverade är detta något som ofta förändras. Hur dessa förändrade utsagor bedöms blir ytterligare en viktig faktor i ärendena. I vissa fall kan också till synes likartade ärenden bedömas olika av både socialtjänst och förvaltningsrätt. Nedan diskuteras två teman som kan ses som särskilt utmanande utifrån socialtjänstens uppdrag, barnet som huvudsaklig informationskälla och den rättsliga kontexten.

Jämställdhetsmyndigheten lyfte i sin slutrapportering av det tidigare uppdraget att barn fick ta ett stort ansvar för sitt eget skydd och flera rekommendationer fanns kopplade till området som att i högre utsträckning samverka gällande bland annat riskbedömningar, att uppmärksamma syskons situation och att utveckla stödet till placerade barn både akut och på lång sikt (Jämställdhetsmyndigheten, 2023). Även i den aktuella studien framkommer dessa teman och ett tydligt resultat är att socialtjänstens huvudsakliga informationskälla ofta är barn, särskilt gällde det i ärenden som rör hedersrelaterat våld och risker kopplade till äktenskap. I domstudien 2022 användes begreppen betrayal trauma (Freyd, 1996; 1994) och family betrayal (Adams-Clark et al., 2021) som relevanta utifrån barns utsatthet för våld och deras hjälpsökande och berättande. Begreppet betrayal trauma synliggör att våld från omsorgspersoner mot barn och unga får särskilt svåra konsekvenser då det skadar den nödvändiga tilliten och är svårt att förstå och berätta om för barn. När barn och unga utsätts för våld eller övergrepp och omsorgspersoner och andra familjemedlemmar möjliggör eller inte förhindrar utsattheten, eller reagerar genom att misstro eller skuldbelägga barnet, kan detta förstås utifrån begreppet

family betrayal. Den typen av agerande och reaktioner från närstående har visat sig öka risken för psykisk ohälsa i vuxen ålder, utöver de negativa konsekvenser som övergreppen i sig kan leda till (Adams-Clark et al., 2021). I den aktuella studien framkommer att barns berättelse ofta mycket snabbt möts av denna typ av negativa och potentiellt traumatiska responser från närstående med tydliga angrepp mot deras trovärdighet och tillförlitlighet under den förvaltningsrättsliga processen. Det framkommer också att barn erfarit negativa responser också från socialtjänsten i förhållande till tidigare hjälpsökande. Barn kan uppge att tidigare socialsekreterare inte trott på deras berättelse om utsatthet utan i stället lyssnat på vårdnadshavares syn på situationen. Barn kan också uppge att de i gemensamma samtal med vårdnadshavare inte kunnat berätta om sina hemförhållanden.

Att socialtjänsten har kunskap om och beredskap för dessa svåra känslomässiga processer för barn kan ses som ett mycket viktigt utvecklingsområde. Tidigare studier visar att socialtjänsten ofta talar med barn om det oron gäller under utredningen särskilt i ärenden som rör våldsutsatthet (Pålsson et al., 2025). Vilka förutsättningar som ges barn att berätta om våld på ett tryggt och hjälpsamt sätt är dock oklart. Barn medverkar exempelvis sällan i den inledande skyddsbedömningen och hörs inte alltid enskilt (van Ufford et al., 2022). Studier visar också på stora variationer mellan kommuner vad gäller att genomföra enskilda samtal med barn i ärenden som rör våld (Persdotter et al., 2024). Av Brås studie av ärenden som rörde grov fridskränkning av barn framkom också att barns tillbakatagande av uppgifter om våld ofta ledde till att en akut placering upphörde och att det ofta saknades dokumentation om barnets situation när ärendet avslutades (Brå, 2023). Att vara medveten om vikten av informationsinhämtning och de förändringsprocesser i samband med det så kallade ”möjlighetsfönstret” som en akut kris kan öppna upp för (se ex Wollter & Eriksson, 2025; Brännvall & Ekström, 2023) kan ses som mycket viktigt utifrån ärenden som rör risk för bortföranden. Av denna studie framkommer att informationsinhämtandet under de första dygnet är av avgörande betydelse och mot denna bakgrund kan konkret och tydlig dokumentation i samband med anmälan ses som mycket viktig. Också tydlig och kontinuerlig kommunikation mellan socialtjänst och jourhem och skyddat boende i samband med akuta placeringar kan ses som avgörande för informationsinhämtandet i dessa processer. I förhållande till ärenden som rör tvångsäktenskap och hedersrelaterat våld har det ofta än mer begränsade möjlighetsfönstret lyfts som viktigt för professionella att vara medvetna om⁴ och att nå barn i första hand genom kontakt med deras föräldrar lyfts som en icke hjälpsam respons⁵.

Att utveckla och erbjuda konkret krisstöd till barn och unga i direkt samband med deras hjälpsökande skulle också det kunna ses som ett angeläget utvecklingsområde. Här skulle exempelvis erfarenheter av akut krisstöd i barnhusverksamhet kunna användas och metoder liknande stöd efter barnförhöret (se ex Jonsson & Linell, 2025; Elfström, Landberg, & Olofsson, 2017) skulle kunna utvecklas och erbjudas också för barn i akut placering. Att snabbt och över tid möta upp den potentiella kris som reaktioner från

⁴ Se exempelvis ’the one chance rule’ som lyfts i Storbritanniens myndighetsgemensamma riktlinjer. <https://www.gov.uk/government/publications/the-right-to-choose-government-guidance-on-forced-marriage/multi-agency-statutory-guidance-for-dealing-with-forced-marriage-and-multi-agency-practice-guidelines-handling-cases-of-forced-marriage-accessible>

⁵ Se exempelvis s. 24 i Grevios tematiska uppföljning av Sveriges tillämpning av Istanbulkonventionen <https://rm.coe.int/first-thematic-evaluation-report-on-building-trust-by-delivering-suppo/1680b29c62>

familjen och rättsliga processer kan resultera i för barn som befinner sig i dessa situationer är angeläget. Att tydliggöra frågor kring akuta bedömningar, krisstöd, traumamedvetenhet och kunskap kring trovärdighets- och tillförlitlighetsbedömningar i befintliga bedömningsstöd än tydligare kan även det ses som behövligt.

I studien framkommer att socialtjänstens bedömningar sker akut och att utredningarna pågår under en mycket kort tidsperiod. Samtidigt sker många rättsliga processer parallellt som bland annat ansökan om andra insatser enligt LVU, överklaganden från vårdnadshavare, polisutredning, vårdnadsfrågor, ansökan om skyddat boende och processer i förhållande till syskon. Som tidigare beskrivits har det skett en mycket tydlig ökning av insatser enligt LVU för att skydda barn i förhållande till brister i hemmiljön under senare år. Samtidigt saknas det i stor utsträckning stöd för yrkesverksamma kring hur dessa utredningar ska bedrivas. Det saknas också stöd vad gäller akuta bedömningar och pågående parallella utredningar inom polisen. I flera av de ärenden där domstolen beviljat ansökan under 2024 finns exempel på att socialtjänsten använt befintliga bedömningsstöd kring våldsutsatthet. Det finns också flera exempel på att externa aktörer som specialiserade enheter och polisen samverkat kring att ge sin bild av barnets utsatthet i socialtjänstens underlag till förvaltningsrätten. Även fungerande samverkan kring avvägningar runt socialtjänstens skyddsbedömningar och polisens förundersökningsprocess framkommer vilket kan ses som en positiv utveckling.

Att använda de bedömningsstöd som finns tillgängliga, vid behov ansöka om förlängd tid och också etablera samverkan med andra aktörer så deras kompetens finns att tillgå akut då ett ärende aktualiseras kan ses som viktiga utvecklingsområden i fler kommuner och verksamheter. Utifrån den akuta aspekten som framkommer i de analyserade ärendena kan de yrkesverksamma i kommunen som arbetar inom exempelvis socialjour och mottagningsenheter samt de som arbetar med jourhemsplaceringar ses som särskilt viktiga nyckelaktörer. Också ledamöter i den politiska nämnden som är de som utifrån förslag från socialtjänsten står för de akuta besluten i dessa ärenden kan ses som viktiga aktörer. I DS 2022:9 föreslogs inget ekonomiskt stöd till kommunerna i samband med utvidgningen av utreseförbudet. Kostnadsökningarna bedömdes kunna hanteras inom befintliga ekonomiska ramar. I samband med dessa ärenden är det dock ofta en helt ny form av risker som ska bedömas och där den transnationella aspekten i sig är en stor utmaning där både kunskap och tillgång till stöd och resurser i enskilda ärenden skulle behöva utvecklas.

I ett större perspektiv skulle specialiserat juridiskt stöd i LVU-mål i högre grad behöva utvecklas utifrån den ökning av ärenden som skett under senare år. Till det kommer också reformen om skyddat boende som även den aktualiserar rättsliga frågor och underlag från socialtjänsten som ska bedömas av domstol. Av den aktuella studien framkommer hur dessa ärenden avviker från den ideala utredningsprocessen enligt SoL. LVU-mål generellt och ärenden som rör utreseförbud specifikt är sällanärenden både på kommun- och domstolsnivå. Det skulle behövas en dialog och kunskapshöjande insats i förhållande till dessa professionsfält. Skillnader mellan kommuner och domstolar vad gäller ansökningar om LVU är ytterligare något som framkommer i den aktuella studien och som också lyfts i andra kartläggningar (SOU 2025:38; Ds 2022:9). Även detta är ett område som skulle behöva utforskas vidare. Utifrån att lagstiftningen och kunskapen kring de risker och behov av skydd som ska bedömas är ny både för socialtjänst och domstolar är det viktigt att praxis utvecklas och följs.

Av den aktuella studien framkommer att fler ansökningar ges bifall efter utvidgningen och det finns flera positiva tendenser i förhållande till socialtjänstens underlag och också tydliga exempel på att snabba bedömningar och beslut från socialtjänsten förebyggt bortföranden. Ett tema i domstudien 2022 var att flera barn aktuella i de LVU-mål som granskades tidigare förts bort eller försvann under den aktuella utredningen (Linell & Lundberg, 2023). Detta är ett mönster som tyvärr återkommer även i denna studie. I 30 av de 84 studerade ärendena 2022 och 2024 framkommer antingen att det skett tidigare bortföranden av det aktuella barnet, att syskon förts bort, att ansökan initieras utifrån att barn inte kunnat lokaliseras eller att barn avvikit under den aktuella utredningen. Under de två åren görs en ansökan om utreseförbud för 19 barn som är avvikna vid tiden för den muntliga förhandlingen, för vissa av dem konstateras att de är i utlandet och ansökan avslås då. Tillsammans med de 10 avvikna barnen som förekommer i ansökningar om tillfälliga utreseförbud görs en ansökan för 29 försvunna barn, för 9 barn 2022 och för 20 barn 2024. Detta resultat visar på behovet av fortsatt kunskapshöjande insatser i förhållande till utreseförbud som en insats för att förebygga bortföranden.

REFERENSER

- Adams-Clark, A. A., Gómez, J. M., Gobin, R. L., Noll, L. K., & Delker, B. C. (2021). Impact of interpersonal, family, cultural, and institutional betrayal on adult survivors of abuse. In *Handbook of Interpersonal Violence and Abuse Across the Lifespan: A Project of the National Partnership to End Interpersonal Violence Across the Lifespan* (NPEIV) (pp. 4275-4301). Cham: Springer International Publishing.
- Brå (2023). *Grov fridskränkning mot barn*. Rapport 2023:6. Brottsförebyggande rådet, FoU-enheten.
- Brännvall, M., & Ekström, V. (2023). Immediate and coordinated responses to domestic violence: exploring the window of opportunity concept. *Journal of Gender-Based Violence*, 7(2), 288–303.
- Domstolsverket (2025). *Domstolsstatistik 2024*.
- Ds 2022:9. *Ett utvidgat utreseförbud för barn*.
- Elfström, H., Landberg, Å., & Olofsson, G. (2017). *Efter barnförhöret*. Stiftelsen Allmänna barnhuset.
- Fluke, J. D., Corwin, T. W., Hollinshead, D. M., & Maher, E. J. (2016). Family preservation or child safety? Associations between child welfare workers' experience, position, and perspectives. *Children and Youth Services Review*, 69, 210-218.
- Freyd, J. J. (1996). *Betrayal trauma: The logic of forgetting childhood abuse*. Harvard University Press.
- Freyd, J. J. (1994). Betrayal trauma: Traumatic amnesia as an adaptive response to childhood abuse. *Ethics & Behavior*, 4(4), 307-329.
- Gresdahl, M., Fauske, H., & Skårstad Storhaug, A. (2023). "Predictors of Child Participation in Child Welfare Emergency placements—A Norwegian Case File Study." *Child & Family Social Work*. <https://doi.org/10.1111/cfs.13078>
- IVO (2017). *Förhandsbedömningar av barn och unga – skydd i tid? Återföring av iakttagelser från IVO:s tillsyn*
- Jonsson, L. & Linell, H. (2025). Krisstöd till barn efter barnförhör vid Barnahus. *I Våld i nära relation: Barncentrerade och samordnade interventioner* / [ed] Maria Eriksson; Martin Börjeson, Lund: Studentlitteratur. s. 71–88.
- Jämställdhetsmyndigheten (2023). *När barn tvingas ta ansvar för sitt eget skydd. Slutredovisning av uppdrag att kartlägga och sprida kunskap om erfarenheter av hedersförtryck samt annat våld och förtryck kopplat till utlandsvistelse*. Rapport 2023:15.
- Kassman, A., Wollter, F., Eriksson, M. (2023). The selective child welfare funnel. Children's exposure to violence and CWS investigations in Sweden, *Child Abuse & Neglect* 144: 106356, <https://doi.org/10.1016/j.chiabu.2023.106356>.
- Kropp R., Belfrage H., Hart S.D. (2013). *Bedömning av risk för hedersrelaterat våld (PATRIARK)*. Användarmanual.
- Linell, H. (2017). *Child protection through an abuse-focused lens: Adolescent victimization and Swedish social services responses* (Doctoral dissertation, Department of Social Work, Stockholm University).
- Linell, H., & Lundberg, L. (2023). *Hedersförtryck samt annat våld och förtryck under utlandsvistelse-slutrapport*. Stockholms universitet.
- Lundström, T., & Sallnäs, M. (2019). Barnskyddets innersta kärna: –om tvångsplaceringar som motiveras av barns hemförhållanden. *Socialvetenskaplig tidskrift*, 26(3–4), 283–302.
- Myndigheten för vård- och omsorgsanalys (2023). *Bära eller brista. Erfarenheter av socialtjänstens stöd vid hedersrelaterat våld och förtryck*.
- Persdotter, B., Eriksson, M., & Kassman, A. (2024). *SAVE-studien 2023 i en nationell kontext: Ett forsknings-och utvecklingsprojekt om barnavårdsutredningar efter anmälan om misstänkt våldssatthet*. FoU-rapport; 2024:1, Karlstad
- Ponnert, L. (2024). (red). *Utredningsarbete i den sociala barnavården*. Gleerups Utbildning AB.
- Pålsson, D., Leviner, P., & Wiklund, S. (2025). Children's right to participation in Swedish child welfare—The extent, nature and determinants of child interviews during investigations. *Child Abuse & Neglect*, 162, 107000.
- Regeringens proposition 2023/24:72. *Ett utvidgat utreseförbud för barn*.

- SKR (2024). *Socialtjänstens stöd till våldsutsatta vuxna. Lärdomar från individbaserad systematisk uppföljning, SU-Kvinnofrid 2021–2023*
- Socialstyrelsen (2025). *Heva – Manual. Bedömningsstöd för utredningar av barn som är utsatta för hedersrelaterat våld.*
- Socialstyrelsen (2024). *Statistik om socialtjänstinsatser till barn och unga 2023.*
- Socialstyrelsen (2023a). *Utreda barn och unga. Handbok för socialtjänsten.*
- Socialstyrelsen (2023b). *LVU. Handbok för socialtjänsten.*
- SOU (2025:38). *Att omhänderta barn och unga. Delbetänkande av Utredningen om stärkt barnrättsspektiv i LVU.*
- Storhaug, A. S. (2023). The decision-making ecology of child welfare emergency placements. *Children and youth services review*, 155, 107195.
- van Ufford, S. Q., Heimer, M., Schön, U. K., & Linell, H. (2022). The Swedish social services' police reporting and children's access to protection and support in child abuse cases: A quantitative content analysis. *Child Abuse & Neglect*, 133, 105828.
- Vård- och omsorgsanalys (2023). *Bära eller brista. Erfarenheter av socialtjänstens stöd vid hedersrelaterat våld och förtryck.*
- Wollter, F., & Eriksson, M. (2025). Socialjourens akuta arbete med våld i nära relationer. I *Våld i nära relation: Barncentrerade och samordnade interventioner* / [ed] Maria Eriksson; Martin Börjeson, Lund: Studentlitteratur.

Jämställdhetsmyndigheten | Vikingsgatan 3, 411 04 Göteborg
031-392 90 00 | info@jamstalldhetsmyndigheten.se | www.jamstalldhetsmyndigheten.se